

บทที่ 3

การศึกษาที่จัดโดยคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตรในประเทศไทย สมัยแรกเริ่ม ระหว่าง พ.ศ. 2448 - 2475

เมื่อคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตรเริ่มมีบทบาทด้านสาธารณสุขในการรักษาพยาบาลผู้ป่วยที่โรงพยาบาลเซนต์หลุยส์ นับเป็นภารกิจหนึ่งที่มีคุณประโยชน์อย่างยิ่งต่อสังคมไทยในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้เพราะการสร้างโรงพยาบาล เป็นการปรับปรุงประเทศ ทั้งทางด้านกาแพทย์ การสาธารณสุข และการสร้างสาธารณูปโภคต่าง ๆ ซึ่งเป็นสมัยของการปฏิรูปประเทศสยามทุกด้าน ทั้งการเมือง การปกครอง สังคม เศรษฐกิจ การคมนาคม การศึกษา เป็นต้น¹

การปฏิรูปประเทศดังกล่าวมีผลทำให้สังคมและวัฒนธรรมไทยเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน โดยเริ่มจากสถาบันพระมหากษัตริย์ กลุ่มเจ้านาย ขุนนาง และสามัญชน ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก ดังนั้นทุกคนจึงมีโอกาสทางการศึกษามากขึ้น และสามารถเลื่อนฐานะทางสังคม² ทำให้สังคมและความเป็นอยู่ของสามัญชนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ ทั้งนี้เพราะสามัญชนได้รับสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคในเรื่องต่าง ๆ เช่น สิทธิการเข้าโรงเรียน สิทธิการเข้ารับราชการ สิทธิในการรับการรักษาพยาบาล การแต่งกาย การประกอบอาชีพ และการนับถือศาสนา นอกจากนี้ยังมีความรู้กว้างขวาง เพราะได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน³

¹ คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 - พ.ศ. 2475 (กรุงเทพมหานคร : กองจดหมายเหตุชาติ กรมศิลปากร, 2525), หน้า 290.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 510 - 519.

³ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย 2352 - 2453 ตอนที่ 1 ด้านสังคม (กรุงเทพฯ : บ้านเรื่องศิลป์, 2517), หน้า 485 - 486.

ในการปฏิรูปการศึกษานั้น เริ่มจัดการศึกษาเป็นระบบโรงเรียน ทำให้มีทั้งโรงเรียนสอนภาษาไทย โรงเรียนสอนภาษาอังกฤษ โรงเรียนมหาดเล็กหลวง โรงเรียนท่าแพนที่ โรงเรียนสอนวิชาแพทย์ โรงเรียนฝึกหัดครู โรงเรียนหลวงสำหรับราษฎร โรงเรียนสตรี และโรงเรียนที่ราษฎรจัดตั้งขึ้น คือ โรงเรียนเซนต์กิตต์ และโรงเรียนของมิชชันนารี⁴ โดยที่โรงเรียนของพวกมิชชันนารีได้มีส่วนร่วมวางรากฐานทางการศึกษาไว้ทั้งสำหรับเด็กชาย และเด็กหญิง ซึ่งกลายเป็นแบบอย่างของการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนทั่วไป⁵ อันได้แก่โรงเรียนของมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ คือโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง และโรงเรียนในส่วนภูมิภาค เช่นโรงเรียนปรีณสรอแยล โรงเรียนดาราวิทยาลัยในจังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนั้นก็มีที่จังหวัดลำปาง จังหวัดน่าน จังหวัดพิษณุโลก และจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น⁶

นอกจากการจัดการศึกษาของมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์แล้ว ยังพบว่ามิชชันนารีนิกายโรมันคาทอลิกก็มีส่วนช่วย และมีบทบาทในการจัดการศึกษาด้วยเช่นกัน ดังหลักฐานที่ปรากฏว่าโรงเรียนเด็กชายโรงเรียนแรกคือโรงเรียนอัสสัมชัญ⁷

นอกจากการจัดการศึกษาเพื่อเด็กชายแล้ว ยังพบว่าได้มีการจัดการศึกษาสำหรับเด็กหญิงด้วยซึ่งโรงเรียนแรก คือ โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ และคณะมิชชันนารีนิกายโรมันคาทอลิกก็ได้จัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องมาเป็นลำดับจนถึงปัจจุบัน

⁴ ดวงเดือน พิศาลบุตร, ประวัติการศึกษาไทย (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.), หน้า 37.

⁵ พิไลวรรณ แสงขำ, “บทบาทชาวต่างประเทศที่มีต่อการจัดการศึกษาในราชสำนักสมัยรัชกาลที่ 5 ระหว่าง พ.ศ. 2441 - 2453,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2523), หน้า 162.

⁶ สุพรรณิ กาญจนษ์จิตติ “บทบาทของมิชชันนารีในประเทศไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2507), หน้า 237 - 238.

⁷ “ประวัติโรงเรียน”, ใน 100 ปี อัสสัมชัญ, หน้า 8

กำเนิดโรงเรียนของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอซาร์ตรในประเทศไทย

โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ (พ.ศ. 2448)

ตามที่ได้กล่าวแล้วว่า คณะภคินีเซนต์ปอลเดอซาร์ตรได้เข้ามาทำงานในประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2441 โดยรับงานด้านการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลเซนต์หลุยส์ คณะภคินีดำเนินงานด้วยความเสียสละ และพากเพียรอดทนจนเป็นที่ยอมรับของประชาชนผู้ที่เข้ามารับการรักษาพยาบาล สืบเนื่องจากความรับผิดชอบของคณะภคินีรุ่นแรกส่งผลให้พระคุณเจ้าหลุยส์ เวย์ (Mgr. Louis Vey) มีความพึงพอใจมาก ดังนั้นเมื่อสภาพทางการเมืองและทางศาสนาในไซ่ง่อนไม่เอื้ออำนวยให้คณะภคินีดำเนินงานต่อไปได้ เนื่องจากโรงเรียนในไซ่ง่อนถูกปิด พระคุณเจ้าหลุยส์ เวย์ จึงพร้อมจะต้อนรับคณะภคินีเซนต์ปอลเดอซาร์ตรทุกคนที่ต้องออกจากไซ่ง่อนสู่กรุงเทพฯ ตามหลักฐานจดหมายที่พระคุณเจ้ามีไปถึงคุณแม่กังตีด อธิการินีเจ้าคณะแขวงในไซ่ง่อนความว่า “ ... พ่ออินดีร์รับเซอร์ของแม่ 40 คน ด้วยความเต็มใจมากกว่านั้นก็ยังได้ มาเถิด ... ”⁸

ดังนั้นในวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2447 ภคินีจำนวน 3 คน ก็ได้เดินทางมาถึงกรุงเทพฯ ตามข้อความในจดหมายของเซอร์ แซงต์ซาเวียร์ (Soeur St.Xavier) ว่า ... วันที่ 4 มีนาคม 1904 คือวันที่กะไว้ ให้เซอร์ 3 คนแรกเดินทางอพยพไปได้แก่ตัวดิฉันนั่นเองก็มีเซอร์อ็กแนสเดอเซนต์ปอล (Soeur Agnes de St. Paul) กับเซอร์อังเจลิโกโยแซฟ (Soeur Angelique Joseph) เป็นกลุ่มแรก ... การเดินทางเรือ ใช้เวลา 4 วัน ... ขณะเดินทางออกไปสู่สยาม ก็ได้มีความยินดี ... ”⁹

ภคินีทั้ง 3 ได้พบกับภคินีรุ่นแรกที่ปฏิบัติงานอยู่ที่โรงพยาบาลเซนต์หลุยส์ และได้เริ่มสอนภาษาให้กับผู้มาสมัครเรียน ดังปรากฏหลักฐานที่ว่า

⁸ มารี - ปอล บอร์ด, สามศตวรรษแห่งชีวิต (กรุงเทพมหานคร : คณะภคินีเซนต์ปอลเดอซาร์ตร, 1995), หน้า 83

⁹ โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์, จตุราศีติสมโภชโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ (กรุงเทพมหานคร : ธีระการพิมพ์, 2532), หน้า 28.

“ ... ในวันที่ 2 เดือนพฤษภาคม(1904) เราก็มเริ่มเปิดสอนเป็นภาษาโปรตุเกส โดยมีเด็กหญิง 3 คน มาสมัครเรียนเป็นกลุ่มแรก เซอร์อังเซลิก โยแซฟ (ชาวโปรตุเกส) ทำหน้าที่เป็นครูสอน ¹⁰

การสอนภาษาให้กับเด็กหญิงทั้ง 3 คน อาจนับได้ว่าเป็นการเริ่มบทบาททางการศึกษาของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตในประเทศไทย หลังจากนั้นได้มีผู้มาสมัครเรียนภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส เพิ่มขึ้นทุก ๆ วัน ¹¹

นอกจากการสอนภาษาแล้ว ยังพบว่าในช่วงแรกของการให้การศึกษาที่โรงพยาบาลเซนต์หลุยส์ ยังมีการสอนงานประดิษฐ์และงานฝีมือด้วย ดังหลักฐานความว่า “ ... วันที่ 4 มิถุนายน (1904) เซอร์อีก 3 รูป มาถึงกรุงเทพฯ ในจำนวนนี้มี เซอร์มารีบลังค์ (Soeur Marie Blanc) ผู้จะทำหน้าที่ช่วยงานประดิษฐ์ และงานฝีมือ ซึ่งเราได้ริเริ่มเพื่อหาปัจจัยสำหรับการไปอยู่ที่อัสสัมชัญ ...” ¹²

สำหรับการเริ่มงานของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตที่โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์นั้น อาจจะเป็นเพราะเหตุผลที่กล่าวไว้แล้วว่า ได้มีการตั้งโรงเรียนอัสสัมชัญสำหรับเด็กชาย คุณพ่อกอลองเบต์จึงเห็นสมควรให้มีโรงเรียนสำหรับเด็กหญิงในละแวกเดียวกัน อีกทั้งชุมชนของวัดอัสสัมชัญได้มีการขยายตัว มีคนมากขึ้น และจำเป็นต้องสอนคำสอนให้แก่เด็ก ๆ ด้วย พระคุณเจ้าหลุยส์ เวย์ จึงได้ขอให้ภคินีมาช่วยงานที่แห่งใหม่ใกล้ ๆ กับโรงเรียนอัสสัมชัญ ซึ่งคุณแม่กังคิด อธิการินีเจ้าคณะแขวงของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตในไซ่ง่อนก็ได้ตอบรับ ดังใจความในจดหมายของท่านว่า

¹⁰ เซอร์แซงต์ ซาเวียร์, จดหมาย, 24 พฤศจิกายน 2448. อ้างถึงใน โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์, จตุราศีติสมโภชโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ (กรุงเทพมหานคร : ธีระการพิมพ์, 2532), หน้า 28 - 29.

¹¹ สัมภาษณ์ เซอร์โรซารี, 15 มีนาคม 2538.

¹² เซอร์แซงต์ ซาเวียร์, จดหมาย, 24 พฤศจิกายน 2448. อ้างถึงใน โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์, จตุราศีติสมโภชโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์, หน้า 29.

... คิฉน์ยีนศึย้งสำหรับการค้อนรับอย่างดีของพระคุณเจ้า ที่การติดค้อของฉฉนั้นได้รับความสำเร้ง คิฉน์ยีนศึรับข้อเสนอนณะของท่านทุกข้อ คิฉน์จะมากรุงเทพ ฯ เพื่อดูแลการก่อสร้งที่จำเป็นใกล้ๆ วัดอัสสัมชัญ คิฉน์จะนำภคินีบางคนมาค้วย เพื่อเรียนภาษาไทย เพื่อจะสามารถรับใช้สังคม ในงานที่ได้รับมอบศึขึ้น ...¹³

คังนั้นในวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2448 คณะเซอร์ก็ได้ไปตั้งหลักแหล่งที่โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ และในวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2448 ก็ได้มีการเปิดโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์เป็นทางการ¹⁴ และคณะภคินีก็ได้เริ่มบทบาทการให้การศึกษาโดยจัดการเรียนการสอนให้กับเด็กหญิง เป็นการเรียนภาษาต่างประเทศและภาษาไทย คังปรากฏหลักฐานความว่า

... เด็กหญิงชาวเยอรมันก็มาเรียนภาษาของเธอ โดยความดูแลของเซอร์อ๊กแนส ทุกวันต้องพูดและสอนถึง 6 ภาษา ได้แก่ เซอร์อ๊กแนสสอนภาษาฝรั่งเศส เซอร์อ๊กแนสสอนภาษาอังกฤษ เซอร์อ๊กเชลิกสอนภาษาโปรตุเกส เซอร์เทแรส (โนวีส) สอนภาษาไทย ...¹⁵

อาจกล่าวได้ว่า การให้การศึกษาของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตรแก่เด็กหญิงในโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์นี้ เป็นการให้การศึกษาแก่เด็กหญิงในระบบโรงเรียนเป็นโรงเรียนแรกของมิชชันนารีในกายโรมันคาทอลิก โดยการเรียนการสอนใช้ภาษาต่างประเทศเป็นหลัก คือแยกเป็นภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศสทุกวิชา มีภาษาไทยเพียง 1 ชั่วโมง นอกจากนั้นยังมีวิชาดนตรีค้วย¹⁶

¹³ เอกสารอัครสังฆมณฑลกรุงเทพมหานคร, สมัย Perros 1926 - 1935 ฝั่ม III คณะนักบวช : St' Paul de Chartres (18 กุมภาพันธ์ 1907)

¹⁴ เซอร์แซงต์ ซาเวียร์, จดหมาย, 24 พฤศจิกายน 2448. อ้างถึงใน โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์. จตุราศึติสมโภชโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์, หน้า 30.

¹⁵ เซอร์แซงต์ ซาเวียร์, จดหมาย, 24 พฤศจิกายน 2448. อ้างถึงใน โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์, จตุราศึติสมโภชโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์, หน้า 31 - 32.

¹⁶ สัมภาษณ์ รุจิรา ชโนคม, ครูใหญ่โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์, 10 ตุลาคม 2537.

การจัดการศึกษาก็เป็นการศึกษาที่บรรดาภคินีจัดเอง เน้นหนักทางด้านภาษา มีคนสนใจมาสมัครเรียนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ดังหลักฐานที่ว่า “... บัดนี้ จำนวนนักเรียนทวีขึ้นเสมอ ในวันที่ (พฤศจิกายน 1905) ฝูงแกะของเรานับลูกแกะได้ 50 แล้ว : 43 คน รับการศึกษ และหญิงสาวชาวอินเดียกับชาวไทยอีกรวม 7 คน ฝึกหัดวิชาการฝีมือ ...”¹⁷

เมื่อพิจารณาจากจำนวนนักเรียนที่เพิ่มขึ้นอาจกล่าวได้ว่า การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ในระยะเริ่มแรกนี้ประสบความสำเร็จเนื่องจากมีผู้มาสมัครเรียนเพิ่มขึ้น จนสถานที่คับแคบไม่สามารถจะรับนักเรียนได้ จนต้องมีการขยายอาคารเรียนเพิ่มเติม

อย่างไรก็ตาม นักเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ในสมัยนี้ยังไม่มีเครื่องแบบ นักเรียนจะแต่งกายตามสบายที่ตนมีอยู่ โดยเลือกชุดที่ดีที่สุดของตน ใส่มาเรียนหนังสือ ตามข้อเขียนของ หม่อมเจ้า เริงจิตแจรง อากาศร ความว่า

... สมัยก่อนนั้น เวลาไปโรงเรียนแต่งตัวกันตามสบาย เพราะตอนนั้นยังไม่มีฟอร์ม ตนเองก็สวมโจงกระเบน และเสื้อติดตามวัน เช่นวันพุธก็สวมเสื้อสีเขียวอะไรอย่างนี้ เสด็จพ่อก็รับสั่งว่า ชุดที่สวมไปโรงเรียนไม่เห็นจะเข้าท่า และทรงเป็นคนประหยัด จึงทรงออกแบบชุดนักเรียนให้พระโอรสและพระธิดาสวมไปโรงเรียน ชุดที่สวมเป็นชุดทหารเรือ เสื้อสีขาวขลิบสีน้ำเงินกรมท่า และกระโปรงหรือกางเกงสีกรมท่า สวมหมวกไปโรงเรียน ...¹⁸

ในการเรียนการสอนนั้นนอกจากเน้นวิชาการแล้ว . ภคินียังเน้นเรื่องศีลธรรม จริยธรรม ทั้งยังมีกิจกรรมด้านสังคมสงเคราะห์ โดยทุกวันเสาร์จะรับเด็กจากแหล่งเสื่อมโทรม หรือชุมชนใกล้โรงเรียนมาเรียนหนังสือ อบรมมารยาท ศีลธรรม จริยธรรม บางครั้งภคินีและนักเรียนที่อาสาสมัครจะไปเยี่ยมที่พักของนักเรียนในแหล่งชุมชน ในโอกาสพิเศษต่าง ๆ เช่นวันคริสมาสต์จะนำเงินที่ออกออมไปซื้ออุปกรณ์การเรียน และปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นให้กับพวกเขา ซึ่งการกระทำเช่นนี้ก่อให้เกิด

¹⁷ เซอร์แซนด์ ซาเวียร์, จดหมาย, 24 พฤศจิกายน 2448. อ้างถึงใน โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์, จตุราศีติสมโภชโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ หน้า 31.

¹⁸ “หม่อมเจ้าเริงจิตแจรง อากาศร,” ใน โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ จตุราศีติสมโภชโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ หน้า 73.

เมตตาธรรมและความโอบอ้อมอารี การรู้จักแบ่งปันขึ้นในใจเด็ก ซึ่งเด็กจะถ่ายทอดความรัก ความเมตตา ที่มีอยู่ในใจไปยังเพื่อน ๆ ที่ตกทุกข์ได้ยาก และรอคอยความช่วยเหลือ¹⁹

ทั้งนี้สอดคล้องกับคำบอกเล่าของเซอร์มอริค ลิมวิบูลย์ ว่า “ โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์นอกจากจะเน้นเรื่องการเรียนรู้การสอน การอบรมกิริยามารยาทแล้ว ยังสอนให้นักเรียนรู้จักการแบ่งปัน มีความเมตตาต่อผู้มีโอกาสน้อยกว่า”²⁰ ซึ่งสิ่งนี้ผู้วิจัยคิดว่าแสดงให้เห็นถึงปรัชญาการศึกษาของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตรว่าเน้นการสืบทอดจิตตารมณ์ของคณะ

ในปี พ.ศ. 2450 เซอร์อานนาซาเวียร์ (Soeur Anna Xavier) ได้เป็นอธิการิณีคนที่ 2 ของโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ ต่อจากเซอร์แซงต์ซาเวียร์ นักเรียนในสมัยของท่านยังแต่งกายธรรมดา และส่วนมากยังเป็นบุตรหลานของชาวยุโรป เพราะคนไทยยังไม่นิยมส่งบุตรหญิงเข้าเรียน * โดยเฉพาะเรียนในโรงเรียนที่ใช้ภาษาต่างประเทศเป็นหลัก²¹

ต่อมาในปี พ.ศ. 2461 จำนวนนักเรียนได้เพิ่มขึ้น ระบบการเรียนการสอนของคณะเซอร์เริ่มเป็นที่ยอมรับมากขึ้น ซึ่งได้มีการจดทะเบียนโรงเรียนราษฎร์ขึ้นกับกระทรวงธรรมการ (กระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน)

ในปี พ.ศ. 2472 เซอร์อานแซร์แมน ได้เข้ารับตำแหน่งอธิการิณีเป็นคน ที่ 3 ซึ่งการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์แต่แรกนั้น จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับชั้นมูลถึงมัธยมปีที่ 6 และใน ปี พ.ศ. 2474 ได้ขยายชั้นเรียนซึ่งแต่เดิมมีแค่มัธยมปีที่ 6 เป็นถึงมัธยมปีที่ 8 ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ และจัดการศึกษาแบบให้เปล่าให้กับนักเรียนขาดสนระดับชั้นมูลถึงชั้นประถมปีที่ 4 อีกด้วย²²

¹⁹ โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์, จตุราสีติสมโภชโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์, หน้า 27.

²⁰ สัมภาษณ์, เซอร์มอริค ลิมวิบูลย์, 15 มีนาคม 2538.

²¹ สัมภาษณ์, รุจิรา ชโนดม, 10 ตุลาคม 2537.

²² โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์, จตุราสีติสมโภชโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์, หน้า 33.

การอุปถัมภ์ผู้ขัดสนช่วยให้คนจนได้มีโอกาสเรียนเป็นข้อมูลที่น่าสนใจมาก ทั้งนี้เพราะแสดงให้เห็นว่า การดำเนินงานของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตยังเป็นไปตามจิตตารมณ์เดิมของคณะที่ว่า

... คณะเซนต์ปอลรับใช้คนยากจน จึงไม่มีการเลือกที่รักมักที่ชัง ไม่ว่าจะต้องปฏิบัติงานอยู่ในถิ่นแคว้นแดนไหน แหล่งแพร่ธรรมในแดนไกลจึงได้รับประโยชน์จากการพร้อมที่จะเสียสละของภคินี ภคินีชื่อตรงต่อเสียงเรียกร้องของพระศาสนจักร และตอบสนองความต้องการของเพื่อนมนุษย์ โดยมุ่งตรงไปสู่ผู้ที่ถูกทอดทิ้งมากที่สุด ...²³

โรงเรียนข้างตาคูร์สคอนแวนท์ (พ.ศ. 2449)

ตามที่ได้อธิบายแล้วในข้างต้นว่า จำนวนนักเรียนในโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ได้เพิ่มขึ้น จนที่เรียนไม่เพียงพอ จากจำนวนนักเรียนที่เพิ่มขึ้น ทำให้พระคุณเจ้าหลุยส์ เวย์ ต้องเปิดโรงเรียนใหม่ขึ้นอีก เพื่อรองรับจำนวนนักเรียนที่เพิ่มขึ้น และเนื่องจากเหตุผลทางด้านงานอภิบาลของคาทอลิก ด้วยว่า ที่บริเวณชุมชนใกล้เคียง ๑ วัดจะต้องมีโรงเรียนเพื่อสอนคำสอนแก่เด็ก ๆ พระคุณเจ้าหลุยส์ เวย์ จึงได้ก่อตั้งโรงเรียนขึ้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ตำบลวัดกัลยาณ์ กุฎีจีน จังหวัดธนบุรี ใกล้ ๆ กับโบสถ์ข้างตาคูร์ส ซึ่งคุณหญิงเพื่อน สินธุโสภณ ได้เล่าว่า

... โรงเรียนตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ใกล้กับวัดข้างตาคูร์ส ซึ่งคนทั่วไปเรียกว่า “กุฎีจีน” เป็นเรือนไม้สองชั้นขนาดใหญ่ทาสีน้ำเงินหรือสีเทา ชั้นล่างเป็นห้องเรียน ชั้นบนเป็นห้องนอน ครีว ห้องอาบน้ำแยกไปต่างหาก ท่านอธิการอังแซลเป็นทั้งอธิการินี ...²⁴

²³ ภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ต, ตำรับคูชีวิตและระเบียบข้อบังคับ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อัสสัมชัญคอนแวนต์, 2531), หน้า 19.

²⁴ “อดีตที่ไม่เคยลืม เพื่อนกัน สินธุโสภณ,” ใน ข้างตาคูร์สคอนแวนท์ ครอบรอบ 75 ปี, หน้า 31.

และมีให้คณะภคินีเซนต์ปอลเดอซาร์ตเป็นผู้รับผิดชอบดูแล ในปี พ.ศ. 2449 โดยมีเซอร์อังเซล ลากรางซ์ (Sr. Angele Lagrange) เป็นอธิการินีคนแรก

เมื่อโรงเรียนเปิดใหม่นั้นมีนักเรียนรุ่นแรก ประมาณ 30 คน ระยะเวลาแรกจัดการสอนเป็นภาษาฝรั่งเศส ภาษาอังกฤษ และศิลปหัตถกรรมต่าง ๆ ²⁵ ทั้งนี้สอดคล้องกับคำบอกเล่าของเซอร์ โซฟี ว่า

... โรงเรียนซางตาคูร์สคอนแวนท์ ในระยะแรกเริ่มนั้นนักเรียนยังมีไม่มาก ม.4, 5, 6 ก็รวมกันเป็นห้องเดียว ส่วนมากแม่คำจะเป็นผู้สอนเองหมด สอนภาษาฝรั่งเศส ภาษาอังกฤษ เย็บปักถักร้อย ... และที่สำคัญคือการสอนศีลธรรม หรือที่เรียกว่า Moral ซึ่งทุกคนต้องท่องเป็นภาษาอังกฤษ ... ²⁶

การเรียนการสอนในโรงเรียนซางตาคูร์สคอนแวนท์ ดำเนินการเช่นเดียวกับโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ คือ เน้นทางด้านภาษาต่างประเทศ นอกจากนี้ยังเน้นการสอนศีลธรรม ดังที่ ประชุม ชูถาวร เล่าว่า

... ควบคู่ไปกับการเรียนการสอน ซึ่งเน้นเรื่องภาษาต่างประเทศแล้ว เซอร์สมัยก่อนจะเน้นเรื่องกิริยา มารยาท เรื่องความสะอาด และที่สำคัญคือการสอนศีลธรรม เซอร์จะสั่งสอนอบรม Moral ด้วยตนเอง และจะเคร่งครัดในเรื่องความประพฤติ ... ²⁷

เมื่อ ปี พ.ศ. 2461 โรงเรียนมีความเจริญมากขึ้น มีนักเรียนมาสมัครเรียนเพิ่มขึ้นโรงเรียนจึงได้ย้ายจากริมแม่น้ำเจ้าพระยาที่ตั้งเดิมมาอยู่ในที่ตั้งโรงเรียนปัจจุบันนี้ ได้เปิดชั้นประถมและชั้นมัธยม มีการเรียนภาษาต่างประเทศและภาษาไทย ²⁸

²⁵ “ประวัติโรงเรียน”, ใน ซางตาคูร์สคอนแวนต์ ครอบรอบ 75 ปี, หน้า 105 - 107.

²⁶ สัมภาษณ์ เซอร์โซฟี ชูถาวร, อดีตผู้จัดการและครูใหญ่โรงเรียนซางตาคูร์สคอนแวนต์, 15 มีนาคม 2538.

²⁷ สัมภาษณ์, ประชุม ชูถาวร, ศิษย์เก่าและครูอาวุโสโรงเรียนซางตาคูร์สคอนแวนต์, 17 มีนาคม 2538.

²⁸ “ประวัติโรงเรียน,” ใน ซางตาคูร์สคอนแวนต์ ครอบรอบ 75 ปี, หน้า 106.

การรับนักเรียนเข้าเรียนในโรงเรียนช่างตากูร์สคอนแวนต์ มีการรับทั้งนักเรียนประจำ และนักเรียนไปกลับ ดังคำบอกเล่าของแสงเงิน บุรานนท์ ความว่า ... นักเรียนของโรงเรียนช่างตากูร์สคอนแวนต์มีทั้งประจำและไปกลับ แต่ละห้องเรียนมีจำนวนไม่มาก ตอนเข้าผู้เขียนเรียนฝรั่งเศส บ่ายก็เรียนภาษาไทย ... ภาษาฝรั่งเศสที่เรียนกับมาแมร์ จะหนักไปทางวิชาท่องกับลายมือที่จะต้องคัดให้สวยที่สุด โดยเฉพาะเวลาที่อยู่ในห้องเรียน มาแมร์ห้ามพูดภาษาไทยเด็ดขาด ... ²⁹

ส่วนการเรียนการสอนก็คงเหมือนกับที่โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ คือมีการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศส ภาษาอังกฤษ และภาษาไทย

ในปี พ.ศ. 2466 การสอนของโรงเรียนยังเน้นหนักภาษาต่างประเทศอยู่ แต่เพิ่มภาษาไทยเป็นวันละ 2 ชั่วโมง ³⁰ และมีการสอนการเย็บปักถักร้อย และดนตรีด้วย ดังบทความของ คุณหญิงช่วงเกษตร ศิลปการ (สำอองค์) ศิษย์เก่าที่เข้าเรียนในปี 2462 กล่าวว่า

... ผิดกับที่เคย ... สอนกีริยามารยาท ให้ทุกคนปฏิบัติอย่างหญิงผู้ดีชั้นสูง แม้จะเดินก็มีให้เหลียวหน้าเหลียวหลัง และทางโรงเรียนสอนการเย็บปักถักร้อย สอนการถักรังคัมตะเข็บต่าง ๆ ทุกชนิด และสอนการร้องเพลง และโน้ตเพลงฝรั่ง ซึ่งเป็นอาภรณ์ประดับกายอย่างดี เพราะพวกเราบางคนอ่านโน้ตเพลงได้ และร้องเพลงฝรั่งตามโน้ตได้ ... ³¹

นอกจากการเรียนการสอนทางด้านวิชาการ อีกสิ่งหนึ่งที่คณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตไม่เคยละเลย และสอนควบคู่กันเสมอ คือ การสอนจริยธรรม และการสอนให้เด็กมีเมตตาธรรม รู้จักแบ่งปันให้แก่ผู้ที่ด้อยโอกาสกว่า ดังคำบอกเล่าของคุณหญิง เพื่อน สินธุโสภณ ว่า

²⁹ “ความหลังครั้งเยาว์วัยในคอนแวนต์,” ใน ช่างตากูร์สคอนแวนต์ ครบรอบ 75 ปี, หน้า 30.

³⁰ “ประวัติโรงเรียน,” ใน ช่างตากูร์สคอนแวนต์ ครบรอบ 75 ปี, หน้า 106.

³¹ “คุณหญิงช่วง,” ใน ช่างตากูร์สคอนแวนต์ ครบรอบ 75 ปี, หน้า 114.

... มาเซอร์จะสอนให้ทำตัวเป็นคนดี ให้รู้จักหมั่นละ เสียสละ เมื่อมีแล้วก็แบ่งให้คนอื่นบ้าง สิ่งที่ดีดั่งมองฉันมาตลอดจนถึงปัจจุบันนี้คือ ท่านได้สอนว่า จงเป็นเพื่อนของคนที่น่าสงสาร ช่วยให้เขาสบาย แล้วเราจะสบายใจ ...³²

การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนชาวตาครู้สคอนแวนท์ สอดคล้องกับจิตตารมณ์เดิมของผู้ก่อตั้งคณะ โดยมีการรับอุปถัมภ์นักเรียนที่ขัดสนให้เข้ารับการศึกษานในโรงเรียน ยิ่งไปกว่านั้นยังช่วยเหลือชุมชนใกล้เคียง โดยการเปิดโอกาสให้คนจนที่อยู่ใกล้ ๆ โรงเรียน นำอาหารมาจำหน่ายให้กับนักเรียน เพื่อเป็นการหารายได้อีกด้วย ดังที่คุณหญิงช่วงเกษตร ศิลปการ (สำอองค์) ทีกกล่าววว่า

... โรงเรียนมีหลักแห่งความเมตตากรุณา แม่อธิการให้คนจนที่อยู่ใกล้โรงเรียน ฐานะยากจน มาขายอาหารให้กับนักเรียน เพื่อจะได้มีรายได้เลี้ยงครอบครัว ... เด็กที่ถูกทอดทิ้งก็ถูกนำมาเลี้ยงที่โรงเรียนหลายคน ...³³

การจัดการศึกษาของโรงเรียนชาวตาครู้สคอนแวนท์ได้ก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ ดังจะเห็นได้จากจำนวนนักเรียนที่เพิ่มขึ้นจากเดิม แสดงให้เห็นถึงความนิยมจากผู้ปกครอง³⁴ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า การที่โรงเรียนประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษาอาจจะเป็นเพราะสาเหตุเช่นเดียวกับที่กล่าวไว้ในโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์คือ สังคมไทยกำลังตื่นตัวเรื่องการศึกษาของสตรีไทย ซึ่งระยะเวลาดังกล่าวตรงกับช่วงประกาศพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ทำให้คนสนใจส่งบุตรหลานเข้าเรียนเพิ่มขึ้น กอปรกับการที่โรงเรียนสอนภาษาต่างประเทศและความนิยมที่ว่าเมื่อพูดภาษาต่างประเทศได้ จะสามารถเข้ารับราชการและทำงานได้ในตำแหน่งสูง เพราะเป็นช่วงที่ชาวตะวันตกกำลังเข้ามามีอิทธิพลในประเทศสยาม จึงทำให้การจัดการศึกษาในโรงเรียนชาวตาครู้สคอนแวนท์ในช่วงนี้ได้รับความสนใจอย่างมาก

³² “อดีตที่ไม่เคยลืม,” ใน ชาวตาครู้สคอนแวนท์ ครบรอบ 75 ปี

³³ “คุณหญิงช่วง,” ใน ชาวตาครู้สคอนแวนท์ ครบรอบ 75 ปี

³⁴ สัมภาษณ์ เซอร์โซฟี ฐฤถาวร, 15 มีนาคม 2538.

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยคิดว่าอีกประเด็นหนึ่งของความสนใจของผู้ปกครองที่ส่งบุตรหลานเข้าเรียน คงเป็นเพราะมั่นใจและวางใจในการสอนและการอบรมของคณะภคินีว่านอกจากสอนวิชาการแล้ว ภคินียังเน้นเรื่องศีลธรรม กิริยามารยาท และการมีใจเมตตา เพราะว่าเมื่อจบการศึกษาจากโรงเรียนแล้ว จะได้มีวิชาความรู้ควบคู่ไปกับการเป็นคนดี มีคุณธรรม เพื่อจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

จะเห็นได้ว่าจุดยืนของการให้การศึกษาของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตร คือ การสอนให้นักเรียนมีความรู้และมีคุณธรรม ให้รู้จักการแบ่งปันให้กับผู้ด้อยโอกาสกว่าตน ซึ่งเป็นการถ่ายทอดจิตตารมณ์ในการดำเนินชีวิตของภคินีไปสู่ผู้ที่ได้รับการอบรมสั่งสอนด้วย

โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ (พ.ศ. 2450)

โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ เป็นโรงเรียนของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตร ซึ่งก่อตั้งขึ้นเพื่อสนองตอบความต้องการของสังคมในการให้การศึกษาแก่เด็กหญิง เนื่องจากสภาพสังคมในช่วงนี้มีการติดต่อกับต่างประเทศ ผู้ปกครองจึงสนใจส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนของมิชชันนารี เพื่อจะได้มีความรู้ภาษาอังกฤษ อันจะใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาสูงขึ้น และเพื่อเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพ โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ จึงได้ถือกำเนิดขึ้นเป็นโรงเรียนที่ 3 ในความรับผิดชอบของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตร ดังข้อความที่ว่า

... โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2450 โดยคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตร ณ ถนนคอนเวนต์ แขวงสีลม เขตบางรัก ในเนื้อที่ของมิสซังกรุงเทพมหานคร จำนวน 16 ไร่ 1 งาน เมื่อแรกตั้ง การสอนหนักไปในด้านภาษาต่างประเทศ การฝีมือ และดนตรี ...³⁵

สมัยเมื่อเริ่มเปิดโรงเรียนใหม่ ๆ นั้น โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์มิได้เป็นเช่นปัจจุบันนี้ ตามคำบอกเล่าของมาแมร์หลุยส์ กิจเจริญ ว่า

³⁵ จดหมายเหตุรายวัน โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์, หน้า 1.

... เซนต์โยเซฟคอนเวนต์ สมัยก่อนนั้น รอบ ๆ กำแพงภายในของโรงเรียนทั้งสี่ด้านเป็นคลองเล็ก ๆ จากถนนคอนเวนต์ต้องมีสะพานข้ามคลองเล็ก ๆ เข้าโรงเรียน บริเวณโรงเรียนร่มรื่น มีต้นไม้เยอะ เป็นสวนหย่อม สวนดอกไม้ เช่นดอกมะลิ พุดซ้อน ...³⁶

มาแมร์หลุยส์ ยังได้เล่าต่อไปถึงการเปิดโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ ในระยะเริ่มแรกว่ามีนักเรียนเพียง 10 กว่าคน การสอนเน้นทางภาษาต่างประเทศควบคู่กับวิชาที่กุลสตรีพึงมีคือการเย็บปักถักร้อยและการอบรมศีลธรรม จรรยา มารยาท ซึ่งสอดคล้องกับข้อเขียนของอาจารย์ประคิน ชุมสาย ณ อยุธยา ว่า

... จากจำนวนนักเรียนเพียง 12 คน ที่เข้าเรียนในระยะสามปีแรก และส่วนใหญ่เป็นบุตรหลานชาวยุโรป โรงเรียนก็ได้มีนักเรียนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งที่ในตอนนั้นการสอนหนักไปในทางภาษาต่างประเทศ ... แถมวิชาที่กุลสตรีพึงมีไว้ประดับตน คือดนตรี วาดเขียน และเย็บปักถักร้อย และที่เน้นหนักคือศีลธรรมจริยธรรม ...³⁷

ในระยะแรกที่เปิดสอน นักเรียนที่เข้ารับการศึกษาส่วนใหญ่ จะเป็นบุตรหลานของชาวยุโรปที่เข้ามาพำนักอยู่ในประเทศไทย หลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนเน้นหนักไปทางด้านภาษาต่างประเทศ (อังกฤษและฝรั่งเศส) นอกจากนี้ยังมีวิชาจริยธรรม วาดเขียน ดนตรี การฝีมือ แต่สิ่งที่ภคินีเน้นอยู่เสมอในการเรียนการสอน คือ ให้อึดถือ “คุณธรรมของสิ่งที่ดีงาม” เป็นหลักแห่งชีวิต พัฒนาเขาเหล่านั้นให้เป็นคนที่มีจรรยาดีสามารถที่จะตัดสินใจได้ถูกต้อง³⁸

ในช่วงแรกเริ่ม โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์มีนักเรียนเพียง 60 คน เป็นเด็กไปกลับ 48 คน และเด็กใน 12 คน ส่วนใหญ่เป็นบุตรหลานของชาวยุโรป เพราะช่วงนี้คนไทยยังไม่นิยมส่งบุตรหลานของตนเข้าเรียนนอกปรกกับการเป็นโรงเรียนคาทอลิก และบรรดาภคินีที่สอนอยู่นั้นก็เป็นชาวยุโรปทั้งหมด พูดภาษาไทยไม่ได้ แต่ระยะต่อมาเมื่อโรงเรียนมีชื่อเสียงทางด้านการศึกษา และเรื่องการดูแลเอาใจใส่

³⁶ สัมภาษณ์, มาแมร์หลุยส์ กิจเจริญ, 15 พฤศจิกายน 2537.

³⁷ “ด้วยก้าวมั่นคง,” ใน 72 ปี เซนต์โยเซฟคอนเวนต์ (กรุงเทพมหานคร : พ.จิระการพิมพ์, ม.ป.ป.), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

³⁸ โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์, คู่มือนักเรียนโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ (กรุงเทพมหานคร : พลพันธ์การพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า 8.

อบรมนักเรียน บรรดาข้าราชการ พ่อค้า และประชาชนไทย จึงหันมานิยมส่งบุตรหลานของตนเข้าศึกษาในโรงเรียนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ³⁹

จากการจัดการเรียนการสอนที่เน้นหนักในเชิงวิชาการ ควบคู่ไปกับการเป็นแม่บ้าน แม่เรือนที่ดี และเน้นหนักทางศีลธรรมจริยธรรม ทำให้ประชาชนมีความสนใจในการส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ ดังที่ ประดิณ ชุมสาย ณ อยุธยา ศิษย์เซนต์โยเซฟคอนเวนต์ร่วมสมัย ได้เล่าว่า

... บรรดาข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน เริ่มนิยมชมชอบการสอนแบบของโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ที่เรียกกันว่าสอนแบบโรงเรียนฝรั่ง แต่สิ่งที่ประทับใจผู้ปกครองในยุคนั้นมากที่สุด เห็นจะได้แก่ความรักและความเอาใจใส่ซึ่งบรรดาภคินีให้แก่เด็ก ๆ ในความรับผิดชอบของตนอย่างจริงจัง ...⁴⁰

ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ ม.ล.แฉล้ม กุญชร ศิษย์ร่วมสมัยของโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ ที่เล่าว่า

... โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ เกิดจากความรักที่มีต่อพระเป็นเจ้า และต่อเพื่อนมนุษย์ของนักบวชหญิงคณะเซนต์ปอลเดอซาร์ตอร์ คณะนักบวชนี้ในประเทศไทยถือคติ “เมตตาธรรม” เป็นความรักที่เด็ดเดี่ยว เสียสละ และสืบทอดกันมานาน นักเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ จะถูกอบรมในเรื่องความรักต่อเพื่อนมนุษย์ แม้อคติความเชื่อจะแตกต่างกัน แต่คุณธรรมที่เผยแพร่เป็นคุณธรรมเดียวกัน เป็นการหล่อหลอมดวงจิตให้มีความอ่อนโยน ทว่าหนักแน่นมั่นคง ...⁴¹

จากคำกล่าวนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การปฏิบัติงานของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอซาร์ตอร์เป็นที่ประจักษ์แก่บรรดาศิษย์ว่า ภคินีทำงานด้วย “เมตตาธรรม” อันเป็นจิตตารมณ์ดั้งเดิมของผู้ก่อตั้งคณะ

³⁹ โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์, คู่มือนักเรียนโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ (กรุงเทพมหานคร : พลพันธ์การพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า 8.

⁴⁰ “ด้วยก้าวมั่นคง,” ใน 72 ปี เซนต์โยเซฟคอนเวนต์, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁴¹ “ความรักมีพลังเหนือความตาย,” ใน 72 ปี เซนต์โยเซฟคอนเวนต์, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ สอดคล้องกับ จิตตารมณ์ดั้งเดิมของผู้ก่อตั้งคณะ โดยการจัดการศึกษาให้แก่เด็กหญิงในสังคมไทย ยิ่งไปกว่านั้นยังเปิดโอกาสให้เด็กกำพร้า และเด็กยากจนได้มีโอกาสเข้ามาเรียน อีกทั้งยังได้รับความดูแลเอาใจใส่อย่างเท่าเทียมกัน ดังที่บันทึกไว้ความว่า

... ไม่ว่าจะเป็เด็กหญิงหรือเด็กชาย ไม่ว่าจะเป็เด็กกำพร้า หรือ มีฐานะอย่างไร ไม่ว่าจะนับถือศาสนาใด ทุกคนจะได้รับความรัก ความเอาใจใส่เท่าเทียมกันได้รับการเผยแพร่คุณธรรม ทั้งหล่อหลอม จิตใจให้มีความอ่อนโยน ทว่าหนักแน่น มั่นคง และเกิดความรักต่อ สถานศึกษาอย่างภาคภูมิใจเหมือน ๆ กัน ...⁴²

นอกจากนี้จากคำบอกเล่าของ วาเลรี ว่าโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ เป็นโรงเรียนในเครือคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตร ให้การศึกษาแก่เด็ก ๆ และ ภคินีจะสนใจเป็นพิเศษสำหรับเด็กที่ถูกทอดทิ้ง เป็นต้นเด็กกำพร้าและยากจน⁴³ ซึ่ง สอดคล้องกับปรัชญาการดำเนินชีวิตของคณะภคินีที่ว่า "... ภคินีอุทิศตนแก่ทุกคน โดยไม่เลือกหน้า ... ทำตนให้เข้ากับบุคคลทุกฐานะ เขาสมัครใจไปหาคนยากจน ผู้ ฎกริรอนสิทธิ ..."⁴⁴

ในช่วงเวลาเพียง 3 ปี คือ ระหว่างปี พ.ศ. 2448 - 2450 คณะภคินี เซนต์ปอลเดอชาร์ตรได้รับผิดชอบโรงเรียนถึง 3 โรง ด้วยกัน คือ โรงเรียนอัสสัมชัญ คอนแวนต์ โรงเรียนเซนต์คาทาลีนคอนแวนต์ และโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ และการจัดการศึกษาของโรงเรียนทั้งสามต่างเป็นที่ยอมรับของประชาชนในสมัยนั้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ คณะภคินีจะมีหลักปรัชญาในการให้การศึกษาด้วยเมตตาธรรม สอนให้นักเรียนมีความรู้ ความสามารถในวิชาการควบคู่ไปกับคุณธรรมที่กุลสตรี พึงมีผสมผสานกับความรัก ความเอาใจใส่ดูแลที่ภคินีให้กับนักเรียน ทำให้ผู้ปกครอง รู้สึกอบอุ่นและสบายใจเมื่อนำลูกมาฝากไว้ในโรงเรียนของภคินี

⁴² "อดีต," ใน อัสติพิรชเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ 1907 - 1987.

⁴³ สัมภาษณ์ วาเลรี, 15 มีนาคม 2538.

⁴⁴ ภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตร, ตำรับคู่วิถีและระเบียบข้อมังกับ,

โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์ (พ.ศ.2468)

หลังจากที่คณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตรได้ดำเนินการเรียนการสอนในโรงเรียน 3 แห่ง คือ โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนแวนต์ และโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนแวนต์ ตามลำดับแล้วนั้น การดำเนินงานของคณะได้รับความสนใจจากคนทั่วไป ทั้งนี้จะเห็นได้จากจำนวนนักเรียนที่เพิ่มขึ้นในแต่ละโรงเรียน หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2467 คุณพ่อกอลองเบต์ ก็ได้มีความคิดที่จะเปิดโรงเรียนใหม่อีกแห่งหนึ่งที่บ้านญวนสามเสน ดังปรากฏหลักฐานความว่า

... แรกโรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์จะตั้งขึ้น ก็เพราะโดยความประสงค์ของท่านบาทหลวงเจ้าวัดญวนสามเสน อยากให้มีโรงเรียนสตรีซึ่งสอนภาษาไทย และต่างประเทศสักโรงเรียน เพราะในที่ใกล้เคียงไม่มีโรงเรียนเลย เพื่อสะดวกแก่ประชาชนในตำบลบ้านญวนจะได้ส่งบุตรหลานมาเล่าเรียนให้ได้รับความรู้ และเป็นพลเมืองดี ...⁴⁵

และมอบหมายให้คณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตรรับผิดชอบดูแล พระคุณเจ้าเปโรส (Mgr. Perros) ซึ่งเป็นประมุขของมิสซังโรมันคาทอลิกแห่งกรุงเทพฯ จึงได้มีจดหมายไปยังคุณพ่อโกดรอง (Père Gaudron) อธิการของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตร ที่ชาร์ตรตามจดหมายลงวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2467 ความว่า

... ข้าพเจ้าขอโทษที่จะต้องรบกวนคุณพ่ออีกครั้ง ในเรื่องที่ยื่นมาหลายครั้งหลายหนแล้ว ตั้งแต่ ปี 1921 ... ก็จะต้องขอรบกวนส่งคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตรมาช่วยดูแลกิจการของโรงเรียนที่จะเปิดใหม่ คือ โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์ ...⁴⁶

เมื่อได้ติดต่อขอภคินีคณะเซนต์ปอลเดอชาร์ตรเข้ามาดำเนินงานที่โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์แล้ว คุณพ่อกอลองเบต์ ก็ได้ดำเนินการขอต่อเสนาบดีกระทรวงธรรมการด้วย จากจดหมายของท่านที่เขียนถึงเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ลงวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2468 ความว่า

⁴⁵ โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์, สมุดหมายเหตุรายวัน พุทธศักราช 2477 - 2482 (13 กรกฎาคม 2477 - 11 ตุลาคม 2482)

⁴⁶ เอกสารอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ, สมัย Perros 1921 - 1925 แฝ้ม III คณะนักบวช : St. Paul de Chartres (13 พฤษภาคม 1924)

... โดยทางพระคุณเจ้าเรอเน เปรอส ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติที่จะแจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับการเปิดโรงเรียนใหม่สำหรับเด็กหญิงที่บ้านญวนสามเสน โดยโรงเรียนนี้จะอยู่ในความดูแลรับผิดชอบของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตร ซึ่งภคินีคณะนี้ได้ดำเนินการดูแลนักเรียนอยู่แล้วที่โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ ...⁴⁷

ซึ่งในการขออนุญาตครั้งนี้เจ้าหน้าที่ของกระทรวงธรรมการก็ได้มีบันทึกถึงเรื่องการเปิดโรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์ ความว่า

“ เซอร์เซนต์เดซิเรกอลล์ ขอจ้างตั้งโรงเรียนอย่างโรงเรียนราชฎาร์ให้ชื่อว่า โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์ สอนเด็กหญิง ที่ตำบลบ้านญวนสามเสน แขวงจังหวัดพระนครเหนือ ผู้จัดการมีความปรารถนาจะเปิดเร็ว ... ข้าพเจ้าไปตรวจแล้ว สถานที่สะอาดเรียบร้อย ไม่เป็นอุปสรรคต่อการสุขภาพ ... โดยมีหนังสือพื่อโกล์มเบร์บรองเสนอมาค่วยแล้ว ... จึงเห็นควรว่าเป็นอันไม่ขัดข้องควรโปรดอนุญาตให้ตั้งได้ ...⁴⁸

สำหรับการเรียนการสอนในยุคแรกเริ่มนั้น สอนภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศส ซึ่งนักเรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามใจชอบ และภาษาไทยเป็นวิชาบังคับเรียน นอกจากนี้ยังมีการสอนวาดเขียน การระบายสีน้ำ สีน้ำมัน ดนตรี การเย็บปักถักร้อย การทำความสะอาด⁴⁹ รวมทั้งศีลธรรมจริยธรรม ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในการให้การศึกษาของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตร

⁴⁷ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, สท.54.1/1139 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง แจ้งความจ้างตั้งโรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์ (11 - 18 กันยายน 2467)

⁴⁸ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, สท.54.1/1139 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง แจ้งความจ้างตั้งโรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์ (11 - 18 กันยายน 2467)

⁴⁹ โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์, คู่มือนักเรียนโรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, ม.ป.ป.), หน้า 3.

การจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์นั้น ได้แบ่งเป็นแผนก มีแผนกภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส ตามหลักสูตรของกระทรวงธรรมการ ทุกแผนกเปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นมูลถึงชั้นมัธยมปีที่ 6

การเปิดโรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์อันเป็นโรงเรียนที่ 4 ของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตในประเทศไทยนี้ ถือว่าเป็นการรับใช้สังคมไทย โดยการให้สตรีได้เข้ารับการศึกษาในโรงเรียนมากขึ้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นการสนองพระราชดำริที่ได้ออกพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 เพื่อเป็นการขยายโอกาสทางการศึกษาในสังคมไทย

นอกจากนี้โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์ยังได้สนับสนุน และให้ความช่วยเหลือแก่เด็กกำพร้า และนักเรียนที่ขัดสนได้เข้ารับการศึกษาในโรงเรียน ทั้งนี้ดังปรากฏหลักฐานซึ่งเป็นข้อตกลงระหว่างพระคุณเจ้า Perros และคุณแม่อาคาทา (Mère Agatha) ความว่า

... โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์ จะต้องรับเด็กกำพร้าจากวัดเซนต์ฟรังซิส และเด็กหญิงคริสตชนจากวัดอื่น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ปกครองจะยากจน ... และบรรดากษัตริย์จะต้องดูแลเรื่องการสอน คำสอนและพิธีกรรมในวัด ...⁵⁰

ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของผู้อาวุโสของหมู่บ้านฉนวนสามเสน ความว่า ... เมื่อสมัยเริ่มแรก ส่วนหนึ่งของนักเรียนที่มาเรียนที่โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์นี้จะเป็นเด็กกำพร้า และเด็กยากจน ซึ่งบรรดากษัตริย์ก็จะให้ความดูแลเอาใจใส่อย่างดี เหมือนกับนักเรียนคนอื่น ๆ ...⁵¹

การให้การศึกษาดูแลเป็นพิเศษแก่เด็กยากจนและเด็กกำพร้านี้ถือเป็นการสานต่อเจตนารมณ์ดั้งเดิมของผู้ก่อตั้งคณะในอันที่จะให้การศึกษแก่เด็ก ๆ

⁵⁰ เอกสารอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ, สมัย Perros 1921 - 1925
แฟ้ม III คณะนักบวช : St. Paul de Chartres (13 พฤษภาคม 1924)

⁵¹ สัมภาษณ์, ลัดดา เจนผาสุก, ศิษย์เก่าและครูอาวุโสโรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์, 15 มีนาคม 2538.

จากการศึกษาข้อมูลการก่อตั้งโรงเรียนของคณะ 4 โรง ในระยะเริ่มแรกนี้ คือ โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ โรงเรียนเซนต์คาทาลีนคอนแวนต์ โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนแวนต์ และโรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์ ผู้วิจัยพบว่า คณะภคินีได้ปฏิบัติงานด้วยความมานะอดทนสนองความต้องการของสังคมในการให้การศึกษแก่เด็กหญิง ซึ่งนอกเหนือจากการเรียนการสอนแล้ว คณะภคินีจะเน้น คุณธรรม จริยธรรม และการรับเด็กที่ขัดสนเข้าเรียนในโรงเรียน ซึ่งเป็นการสานต่อ และสืบทอดจิตตารมณ์เดิมของคณะ

ผู้วิจัยได้กล่าวถึง การก่อตั้งโรงเรียนของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตร ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2448 - 2475 ซึ่งในช่วงเวลานี้ตามหลักฐานที่ปรากฏมีการก่อตั้งโรงเรียนของคณะรวมด้วยกันทั้งสิ้น 4 โรงคือ

1. โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ พ.ศ. 2448
2. โรงเรียนเซนต์คาทาลีนคอนแวนต์ พ.ศ. 2449
3. โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนแวนต์ พ.ศ. 2450
4. โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์ พ.ศ. 2468

ซึ่งการไปทำงานของคณะภคินีในแต่ละโรงเรียน ภคินียังคงปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์ต่อจิตตารมณ์ของผู้ก่อตั้งคณะในอันที่จะประกอบภาระหน้าที่ต่าง ๆ ที่ได้รับด้วยความเมตตาธรรม

ตามขอบเขตของการวิจัย ผู้วิจัยขอกล่าวถึงการศึกษาที่จัดโดยคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตร สมัยเริ่มแรกระหว่าง พ.ศ. 2448 - 2475 ตามหัวข้อต่อไปนี้

ปรัชญาการศึกษา

ตามที่ได้กล่าวแล้วในข้างต้นว่าสมาชิกของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตร ดำเนินชีวิตด้วยคติพจน์ 3 ประการ คือ ซื่อสัตย์ รียบร้อย และการทำงาน ซึ่งถือเป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต และปรัชญาชีวิตนี้ถ่ายทอดไปยังผู้ที่มาสัมผัสกับชีวิตของภคินีในรูปแบบของ “เมตตาธรรม” ซึ่งสอดคล้องกับโอวาทของพระเยซูคริสต์ที่ว่า “... ทุกสิ่งที่ท่านทำกับพี่น้องแม้ต่ำต้อยที่สุดท่านได้กระทำต่อเรา”

โอวาทของพระเยซูคริสต์ เรื่องเมตตาธรรม ตามพระคัมภีร์จาก นักบุญมัทธิว บทที่ 25 ข้อ 40

ดังนั้นภคินีจึงทำกิจการทุกอย่างที่ได้รับมอบหมายด้วยความรัก เช่นเดียวกันในการให้การศึกษาแก่นักเรียนในยุคแรกนี้ ถึงแม้ว่าจะไม่มีการกล่าวถึงปรัชญาการศึกษาไว้เป็นลายลักษณ์อักษรหากแต่ว่าเป็นการปฏิบัติและสอนด้วยชีวิต เพราะสมาชิกทุกคนในคณะถือว่า “... งานด้านการศึกษาอบรม เป็นงานแรกของเรา เราเป็นครูมาแต่แรกตามที่สัตบุรุษเรียกว่า วิชาโรงเรียน ... ”⁵² นอกจากนี้ภคินียังมีจิตตารมณ์เช่นเดียวกับนักบุญเปาโลองค์อุปถัมภ์ของคณะ กล่าวคือ “... มีพระคริสต์เป็นศูนย์กลางซึ่งแสดงออกด้วยความรักอย่างลึกซึ้งในองค์พระคริสต์ และมีใจร้อนรนในการประกาศพระวรสารของพระองค์ ... ”⁵³ ด้วยความเชื่อมั่นดังกล่าวส่งผลให้คณะภคินีปฏิบัติหน้าที่ และอุทิศตนให้การให้การศึกษา เพื่อเยาวชนด้วยความกระตือรือร้น

วัตถุประสงค์ นโยบาย

สืบเนื่องจากจิตตารมณ์ของคณะ ในอันที่จะช่วยเหลือสังคมในด้านการรักษาพยาบาลแล้ว คณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตรยังมีบทบาททางการศึกษา โดยการสอนหนังสือสิ่งแรกคือการสอนภาษาให้แก่คนไทย และคนต่างชาติที่อยู่ในสังคมไทย นอกจากการสอนภาษาแล้ว ยังมีการสอนการฝีมือ และดนตรีด้วย

สำหรับนโยบายและวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาในระยะเริ่มแรกนี้อาจกล่าวรวมกันได้ว่า เพื่อที่จะสอนภาษาต่างประเทศ คือ ภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศส สอนดนตรี และงานเย็บปักถักร้อย / ควบคู่ไปกับการอบรมศาสนา โดยเน้นหนักไปทางด้านการอบรมกุลสตรี ให้มีความรู้ และรู้จักทำงาน สรุปแล้วคือการจัดการศึกษามุ่งเน้นที่จะให้นักเรียนมีความรู้ ความสามารถ มีวินัย และมีอาชีพ

⁵² “ชีวประวัตินักบุญเปาโล,” ใน อัสติพรพรเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ 1907-1987.

⁵³ เรื่องเดียวกัน.

เนื่องจากคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตรเป็นคณะนักบวช ดังนั้น วัตถุประสงค์หลักในการจัดการศึกษาก็เพื่อให้นักเรียนทุกคนที่เข้ามารับการศึกษจาก โรงเรียนในเครือเซนต์ปอลเดอชาร์ตร ได้มีความศรัทธาในศาสนาและยึดมั่นใน หลักธรรม เพียบพร้อมไปด้วยคุณธรรม และจริยธรรม ให้นักเรียนทุกคนได้บรรลุถึง สัจธรรมอันสูงสุดแห่งความเป็นมนุษย์⁵⁴

หลักสูตร การเรียนการสอน การประเมินผล

ในเบื้องต้นของการให้การศึกษาของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตร มี วัตถุประสงค์ที่จะสอนภาษาต่างประเทศ คือ ภาษาอังกฤษ และฝรั่งเศส แต่ยังไม่มีการกำหนดหลักสูตรชัดเจน ซึ่งก็สอดคล้องกับคำบอกเล่าของเซอร์อาวูโสผู้หนึ่งว่า “... ตอนแรก ๆ นั้นยังไม่มีหลักสูตรแน่นอน แม้คำจะเป็นผู้จัดเอง ซึ่งวิชาที่เรียนก็ เห็นจะมี ภาษาอังกฤษ กับภาษาฝรั่งเศส ... ”⁵⁵ และเพื่อให้นักเรียนเกิดทักษะใน การใช้ภาษา ครูผู้สอนจึงไม่อนุญาตให้นักเรียนพูดภาษาไทย ดังคำกล่าวของศิษย์ โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ร่วมสมัย ได้เล่าเกี่ยวกับประสบการณ์ว่า “... ไม่มี ใครได้รับอนุญาตให้พูดภาษาไทย แม้แต่เวลาเล่น ทุกคนจึงใจจดใจจ่อกับชั่วโมง ภาษาไทย ซึ่งมีวันละ 1 ชั่วโมงที่จะได้มารวมกันทั้ง 2 แผนกและพูดภาษาไทยกันได้ โดยไม่ต้องว่าใครจะมาจับผิด ... ”⁵⁶ นอกจากการเรียนภาษาต่างประเทศ โรงเรียน จัดให้วิชาภาษาไทยเป็นวิชาบังคับในหลักสูตรด้วยเช่นกัน ดังพิจารณาได้จากคำ กล่าวของศิษย์โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนเวนต์ร่วมสมัยว่า “... ดังนั้นใคร ใครเรียนฝรั่งเศสก็ไปเรียนห้องฝรั่งเศส ใครใครเรียนอังกฤษก็ไปเรียนห้องอังกฤษ แต่พอบ้ายภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส ต่างมาเรียนภาษาไทย ... ”⁵⁷

⁵⁴ จิตตารมณ์การศึกษาของโรงเรียนในเครือภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตร. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, 2534) หน้า 13.

⁵⁵ สัมภาษณ์, เซอร์คลาวิส คิวคิชูร์, 15 มกราคม 2538.

⁵⁶ โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์, อัสตีพรพรเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ 1907 - 1987.

⁵⁷ โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนเวนต์, 50 ปี เซนต์ฟรังซ์ (กรุงเทพมหานคร : แสงสว่างการพิมพ์, 2518), หน้า 17-19.

นอกเหนือจากการเรียนภาษาแล้ว ยังมีการเรียนดนตรี การเรียนวิชาเย็บปักถักร้อย อีกทั้งการอบรมศาสนธรรม โดยเน้นหนักไปทางด้านการอบรมกุลสตรีซึ่งภคินีจะเป็นผู้สอน และให้การอบรมเอง ซึ่งการอบรมนี้ก็คงดำเนินรอยตามคณะภคินีเซนต์ปอลเดอซาร์ตรในประเทศฝรั่งเศส ซึ่งได้เริ่มงานเมตตาธรรม โดยให้การศึกษาเด็กหญิงให้มีความรู้ และอบรมหญิงสาวให้รู้จักทำงาน นอกเหนือไปจากนี้ ภคินียังมีจุดมุ่งหมายที่จะถ่ายทอดความรักในพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าผู้ชีวิตบริสุทธิ์ของเด็ก ๆ

นอกเหนือจากการเรียนการสอนในห้องเรียนแล้ว คณะภคินียังได้จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้มีโอกาสแสดงความรู้ความสามารถของตน กล่าวคือ ก่อนปิดภาคเรียนแต่ละปี โรงเรียนจะมีงานประจำให้นักเรียนได้มีโอกาสแสดงความคิดสร้างสรรค์ ความรู้ ความสามารถทั้งในด้านวิชาการ ศิลปะ การฝีมือ ดังคำกล่าวของศิษย์เก่าว่า "... สิ้นปีก่อนหยุดเทอมใหญ่นั้น จะมีงานประจำปีของโรงเรียนโดยมีการแสดงฝีมือ เย็บปักถักร้อย วาดรูป และมีการแสดงละคร ซึ่งละครมีทั้งภาษาฝรั่งเศสและอังกฤษ พวกเราสำราญบานใจ คือไม่ต้องเรียน เพราะต้องท่องบทละครเป็นภาษาฝรั่งเศส ... " ⁵⁸ ซึ่งก็ตรงกับหลักฐานที่ปรากฏไว้ในประวัติของโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ว่า "... ครั้นถึงสิ้นปีจะมีงานบazaar แจกรางวัลเรียนดี มีการแสดงละครทั้งภาษาอังกฤษ และฝรั่งเศส เชิญแขกและผู้ปกครองมางาน ... " ⁵⁹

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การเรียนการสอนที่จัดโดยคณะภคินีเซนต์ปอลเดอซาร์ตรในยุคแรกเริ่มนี้มีทั้งความรู้ทางด้านวิชาการ ศิลปะและจริยธรรม อีกทั้งยังมีกิจกรรมเสริมการเรียนให้นักเรียนได้ร่วม เพื่อให้นักเรียนได้แสดงความสามารถและความคิดสร้างสรรค์อีกด้วย

สำหรับการประเมินผลในช่วงเริ่มแรก ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ผู้วิจัยพิจารณาจากบริบททางการศึกษาพบว่าขณะนั้นกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดการประเมินผลไว้ให้ดำเนินการ ซึ่งโรงเรียนในเครือของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอซาร์ตร จัดว่าได้เป็นโรงเรียนราษฎร์และยังไม่ได้รับรองวิทยฐานะนักเรียนของโรงเรียนจึงต้องใช้การประเมินผลตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ กล่าวคือ นักเรียนที่จบชั้นสูงสุดของโรงเรียนต้องไปสมทบสอบกับนักเรียนที่จบของโรงเรียนรัฐบาล

⁵⁸ โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนเวนต์, 50 ปี เซนต์ฟรังฯ (กรุงเทพมหานคร : แสงสว่างการพิมพ์, 2518)

⁵⁹ โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์, อัสติพรพรหมเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ 1907 - 1987.

อย่างไรก็ตามการสมทบสอบกับโรงเรียนรัฐบาล นักเรียนในโรงเรียนของ คณะภคินีได้ผลเป็นที่น่าพอใจ ดังคำกล่าวของศิษย์เก่าผู้หนึ่งว่า

... การสอนของโรงเรียนต้องเรียกว่าแข็งในสมัยนั้นมีชั้นสูงเพียง ม.6 หรือ ม.ศ.3 สมัยนี้ คือเป็นชั้นสูงสุดของประโยคมัธยม ถ้าใครจะ เรียนต่อในมหาวิทยาลัยก็ต้องเรียนต่อที่โรงเรียนเตรียมอุดมอีก 2 ปี ... พวกเราที่จบ ม.6 แล้ว ถ้าไปสอบเข้าโรงเรียนเตรียมอุดมไม่ว่า คนเก่งหรือคนอ่อน เป็นสอบเข้าได้หมด แสดงว่าถึงจะอ่อนของโรงเรียน ก็ยังเก่งเมื่อเทียบกับที่อื่น ...⁶⁰

ซึ่งสอดคล้องกับจดหมายลงวันที่ 14 มกราคม 2468 ของคุณพ่อแกสสัน (Père Gassan) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอัสสัมชัญและเป็นจิตตาศึกษาโรงเรียน เซนต์โยเซฟคอนเวนต์ ได้กล่าวถึงนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียน เซนต์โยเซฟคอนเวนต์ว่า "... ฉันรู้ว่าศิษย์เซนต์โยเซฟคอนเวนต์ที่ไปเรียนต่อปีหนึ่ง ได้รับผลการเรียนอย่างดีเลิศ ..."⁶¹

เมื่อพิจารณาจากการประเมินผลการเรียนของนักเรียนอาจกล่าวได้ว่าการ จัดการเรียนการสอนของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตรในช่วงนี้ประสบความสำเร็จ

ผู้บริหาร ครู นักเรียน

ในระยะเริ่มก่อตั้ง ผู้บริหารโรงเรียนเป็นภคินีชาวต่างชาติ ซึ่งจะทำหน้าที่ เป็นทั้งผู้จัดการและอาจารย์ใหญ่ ดังที่ปรากฏหลักฐานว่า

... โรงเรียนนี้ชื่อว่าโรงเรียนอัสสัมชัญคอนเวนต์ ตั้งอยู่ที่ริมวัดอัสสัมชัญ ... เซอร์เซนต์อันเป็นทั้งผู้จัดการ และอาจารย์ใหญ่ มีอายุสมควรตามพระราช บัญญัติและได้เพิ่งถึงสิ้นนิษฐานแล้วเชื่อว่าไม่บกพร่องในมาตรา ๓ ตอน ๒ และ ๓ มีความรู้ได้รับใบตั้งครูของคณะชียาจารย์เซนต์ปอลเดอชาร์ตร และรู้พูดภาษาไทยได้พอเข้าใจเรื่อง อ่านเขียนได้บ้างเล็กน้อย ...⁶²

⁶⁰ "โรงเรียนกับสมาคม," ใน 50 ปี เซนต์ฟรังฯ, หน้า 13-16.

⁶¹ เอกสารอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ, สมัย Perros 1921 - 1925
แฟ้ม III คณะนักบวช : St. Paul de Chartres (23 กุมภาพันธ์ 1925)

⁶² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 54.1/122 เอกสารสำนักงานปลัด กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องอนุญาตให้ดำรงโรงเรียนอัสสัมชัญ คอนเวนต์ ตั้งอยู่ที่วัดอัสสัมชัญ ตำบลอัสสัมชัญ อยู่ต่อไป (14 - 20 พฤศจิกายน 2461)

ซึ่งก็ตรงกับเอกสารของโรงเรียนซางตาคูร์สคอนแวนท์ที่ว่า

... ผู้จัดการและครูใหญ่ประกอบด้วยลักษณะ ๓ ตามมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติ แต่ตามมาตรา ๔ ข้อ ๒ ส่วนความรู้ของครูใหญ่พูดไทยได้ แต่ไม่ปรากฏว่ามีความรู้สอเปลได้ประกาศนียบัตรชั้นใดชนิดใด ขอดูประกาศนียบัตรก็ไม่มี ได้ความแต่เพียงว่าเป็นนางชีสอนของจำพวกเซนต์ปอลในประเทศฝรั่งเศสเท่านั้น ...⁶³

และยังมีหลักฐานอีกว่า

... โรงเรียนนี้ชื่อว่าโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ ... มีผู้จัดการ ๔ คน เซอร์เซนต์ซาเวียร์แวมแมตท์เป็นทั้งผู้จัดการและครูใหญ่ มีอายุสมควรตามพระราชบัญญัติและได้เพ่งเล็งสันนิษฐานแล้ว เชื่อว่าไม่บกพร่องในมาตรา ๓ ตอน ๒ และ ๓ ครูใหญ่มีความรู้ได้รับใบตั้งของคณะอาจารย์เซอร์เดอเซนต์ปอล และรู้พูดภาษาไทยได้พอเข้าใจเรื่อง ...⁶⁴

และสอดคล้องกับหลักฐานของโรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนท์ ที่ว่า “... ผู้ที่เป็นครูใหญ่โรงเรียนนี้คือ เซอร์เซนต์เดซิเร กอลล์ อายุ 46 ปี 9 เดือน สัญชาติฝรั่งเศส ... มีความรู้ คือได้รับตำแหน่งเป็นอาจารย์ในจำพวกเซอร์เดอเซนต์ปอลเดอชาร์ตร ... ”⁶⁵

⁶³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 54.1/120 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องอนุญาตให้ดำรงโรงเรียนซางตาคูร์สคอนแวนท์ ตั้งอยู่ที่กุฎีจีน อยู่ต่อไป (5 พฤศจิกายน 2461 - 28 พฤศจิกายน 2463)

⁶⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 54.1/138 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องอนุญาตให้ดำรงโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ ตั้งอยู่ที่ถนนคอนเวนต์ตำบลสีลม อยู่ต่อไป (30 พฤศจิกายน - 6 ธันวาคม 2461)

⁶⁵ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 54.1/1139 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องแจ้งความจำนงตั้งโรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์ (11 - 18 กันยายน 2467)

จากหลักฐานดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารโรงเรียนระยะแรกทั้ง 4 โรงเรียน คือ โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ โรงเรียนเซนต์คาทอลิกคอนแวนต์ โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนแวนต์ และโรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์ ทั้งผู้จัดการและครูใหญ่เป็นภคินีชาวต่างชาติ และส่วนมากก็เป็นชาวฝรั่งเศส อย่างไรก็ตามเมื่อจำนวนนักเรียนเพิ่มมากขึ้น ภคินีไม่สามารถสอนเองได้หมดจึงมีการว่าจ้างครูทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติมาช่วยสอน โดยบุคคลเหล่านั้นต้องมีคุณสมบัติเหมาะสมจะเป็นครู และผ่านการคัดเลือกจากคณะภคินี

คุณสมบัติของผู้ที่มาสมัครเป็นครูของโรงเรียนในเครือจะต้องเป็นครูผู้หญิงถือโสด เพราะมีความรู้ทางภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศส ทั้งนี้ก็คงเป็นเพราะการเรียนการสอนในช่วงนี้เน้นภาษาต่างประเทศ อีกทั้งยังส่งเสริมด้านดนตรีด้วย จุดเด่นที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือจะต้องลายมือสวย เพื่อจะได้เขียนเป็นแบบอย่างให้กับนักเรียน ทั้งนี้ปรากฏหลักฐานจากคำบอกเล่าของครูวาเลรี (Valéri) ศิษย์เก่าโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนแวนต์ว่า

... แม่ดำจะกวาดชั้นเรื่องการคัดลายมือมาก สอนการคัดลายมือ หรือที่เรียกว่า Hand - writing ด้วยตนเอง และใครที่มาสมัครเป็นครูก็ต้องคัดลายมือให้แม่ดำดูก่อน ถ้าลายมือสวยแม่ดำถึงจะรับ ถ้าลายมือไม่สวยก็หมดสิทธิ์การเป็นครูในโรงเรียนคอนแวนต์ ...⁶⁶

จากเอกสารของโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์พบว่า เมื่อปี พ.ศ. 2461 มีครูน้อย 9 คน คือ

1. เซอร์แยร์แมน	อายุ 39 ปี	สัญชาติฝรั่งเศส
2. เซอร์โรส	อายุ 39 ปี	สัญชาติฝรั่งเศส
3. เซอร์ชาน	อายุ 35 ปี	สัญชาติฝรั่งเศส
4. เซอร์กามิญ	อายุ 35 ปี	สัญชาติฝรั่งเศส
5. เซอร์เยเนอเฟียฟ	อายุ 30 ปี	สัญชาติฝรั่งเศส
6. นางสาวเอเชเกรรา	อายุ 22 ปี	สัญชาติโปรตุเกส
7. นางจรัสชวน เพท	อายุ 35 ปี	สัญชาติไทยบึงกุ่มสยาม

⁶⁶ สัมภาษณ์, วาเลรี, ศิษย์เก่าและครูโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนแวนต์, 20 มีนาคม 2538.

8. นางสาวเอเล็ก อายุ 17 ปี สัญชาติไทยบังคับสยาม
9. หม่อมราชวงศ์หญิง ชมวัชรวิงษ์ ณ กรุงเทพฯ สัญชาติไทย
บังคับสยาม⁶⁷

ส่วนในโรงเรียนช่างดาครู้สคอนแวนต์ ในปีเดียวกัน คือ ปี พ.ศ. 2461 มีครู 10 คน
คือ

1. นางซีมาร์สแลการ์เคส อายุ 39 ปี สัญชาติฝรั่งเศส
2. นางซีเคของษ์ไอซู อายุ 38 ปี สัญชาติฝรั่งเศส
3. นางซีฮองริงอทีซวง อายุ 28 ปี สัญชาติฝรั่งเศส
4. นางซีวิกตัวร์ อายุ 31 ปี สัญชาติฝรั่งเศส
5. นางสาวเฮเลนเซนต์หลุยเกอร์เนีย อายุ 19 ปี สัญชาติอังกฤษ
6. นางสาวมาเรียอัลเดอแควร์ อายุ 17 ปี สัญชาติสเปน
7. นางสาวเคมมิลเซนต์หลุยเกอร์เนีย อายุ 19 ปี สัญชาติไทยบังคับสยาม
8. นางสาวทองดี รักดีประกร อายุ 19 ปี สัญชาติไทยบังคับสยาม
9. นางสาวทองอยู่ รื่นใจชน อายุ 26 ปี สัญชาติไทยบังคับสยาม
10. นางสาวโยแซฟฟินา อายุ 17 ปี สัญชาติไทยบังคับสยาม⁶⁸

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าครูในโรงเรียนของคณะภคินีเซนต์ปอล
เดอซาร์ตกรในยุคนั้นจะเป็นภคินีที่เป็นชาวต่างชาติ นอกจากบรรดาภคินีก็จะ
เป็นครูที่ไม่ใช่ภคินี แต่จะเห็นว่าส่วนมากก็เป็นครูชาวต่างชาติ ซึ่งมีทั้งสัญชาติ
อังกฤษ ฝรั่งเศส สเปน และโปรตุเกส และเป็นโสด ซึ่งตรงกับสิ่งที่กล่าวไว้ใน
ตอนแรกว่า ครูในสมัยแรกเริ่มต้องเป็นสตรีโสด มีความรู้ทางด้านภาษาต่างประเทศ
เป็นหลัก

⁶⁷ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศพ. 54.1/122 เอกสารสำนักงานปลัด
กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องอนุญาตให้ดำรงโรงเรียนอัสสัมชัญ
คอนแวนต์ ตั้งอยู่ที่วัดอัสสัมชัญตำบลอัสสัมชัญอยู่ต่อไป(14-20 พฤศจิกายน 2461)

⁶⁸ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศพ. 54.1/120 เอกสารสำนักงานปลัด
กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องอนุญาตให้ดำรงโรงเรียนช่างดาครู้ส
คอนแวนต์ ตั้งอยู่ที่กุฎีจีน อยู่ต่อไป (5 พฤศจิกายน 2461 - 28 พฤศจิกายน
2463)

จากเอกสารของหอจดหมายเหตุพบว่า นางสาวเอเซกรา และนางสาวเอเล็ก ที่สอนในโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ เป็นนักเรียนที่เรียนจบจากโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์เอง ส่วนนางสาวมาเรียอัลเดอแคร์ และนางสาวแซฟฟินา ที่สอนในโรงเรียนเซนต์คาทาลีนคอนแวนต์นั้น เป็นนักเรียนที่เรียนจบจากโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนแวนต์ จากหลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่านักเรียนที่จบจากโรงเรียนในเครือ เมื่อเรียนจบแล้วบางคนก็สมัครเป็นครูในโรงเรียนซึ่งเขาจะสามารถเป็นครูที่ดีได้ ซึ่งเขาเหล่านั้นได้รับการอบรมโดยตรงจากบรรดาคณิกินี ซึ่งตรงกับคำกล่าวที่ว่า

... การเป็นครูที่ดีนั้น นอกเหนือจากความรู้แล้ว จะต้องประกอบด้วยบุคลิกที่ดี ลักษณะที่ขยันขันแข็ง รู้จักเสียสละ มีความอดทน ใฝ่ใจในการอบรมสั่งสอน ซึ่งสิ่งเหล่านี้มาเซอร์ได้ปลูกฝังให้ตั้งแต่วัยเด็ก เนื่องจากบรรดาคณิกินีเหล่านั้นคือ ศิษย์รุ่นแรก ๆ ซึ่งจะต้องเป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของมาเซอร์นั่นเอง ...⁶⁹

นักเรียน

จำนวนนักเรียนที่เข้าเรียนในโรงเรียนของคณะเซนต์ปอลเดอชาร์ตรในช่วงเริ่มแรกนี้ ปรากฏตามหลักฐานว่า เริ่มจากนักเรียนจำนวน 43 คน ซึ่งได้เข้าเรียนในโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ ในระยะแรกของการก่อตั้ง และได้รับความนิยมจากประชาชนทั่วไปส่งบุตรหลานเข้ารับการศึกษาดังพิจารณาได้จากจำนวนนักเรียนที่เพิ่มมากขึ้นในปีต่อ ๆ มา เช่น 130 คน ในปี พ.ศ. 2450⁷⁰ และในที่สุดจึงมีการขยายเปิดโรงเรียนเซนต์คาทาลีนคอนแวนต์ขึ้นอีกเพื่อรองรับจำนวนนักเรียนที่เพิ่มขึ้นตามหลักสูตรที่ปรากฏว่านักเรียนของโรงเรียนเซนต์คาทาลีนคอนแวนต์ เมื่อแรกเปิด

⁶⁹ โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์, จตุราสีติสมโภชโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ หน้า 25.

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน.

ดำเนินการนั้นมีจำนวน 30 คน⁷¹ จำนวนนักเรียนของโรงเรียนช่างตากุ้งคอนแวนท์ก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้น จนในที่สุดจำเป็นต้องย้ายสถานที่ตั้งโรงเรียนเพื่อรองรับจำนวนนักเรียนที่เพิ่มมากขึ้น ใน พ.ศ. 2401⁷²

เมื่อพิจารณาจากการที่คณะภคินีเซนต์ปอลเคอซาร์ตรขยายการจัดการศึกษา โดยการก่อตั้งโรงเรียนเพิ่มขึ้นจากโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ โรงเรียนช่างตากุ้งคอนแวนท์ โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ในปีพ.ศ. 2450 และโรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์ ในปี พ.ศ. 2468 ย่อมแสดงให้เห็นว่า จำนวนของนักเรียนที่เข้าเรียนในโรงเรียนที่ดำเนินการโดยคณะภคินีเซนต์ปอลเคอซาร์ตรเพิ่มมากขึ้น กล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จในด้านปริมาณของผู้เรียน

ระยะแรกของการก่อตั้งโรงเรียนนั้นนักเรียนส่วนใหญ่จะเป็นบุตรหลานของชาวยุโรป ดังปรากฏในบันทึกของโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ ความว่า ... โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ นักเรียนเริ่มแรก เพียง 60 คน เท่านั้น เป็นเด็กไปกลับ 48 คน เด็กใน 12 คน ส่วนใหญ่เป็นบุตรหลานของชาวยุโรป เพราะตอนนั้นชาวไทยยังไม่นิยมส่งบุตรหลานของตนเข้าโรงเรียน ...⁷³

ทั้งนี้สอดคล้องกับข้อความในจดหมายของเซอร์ซาเวียร์ ที่กล่าวถึงนักเรียนในโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ว่า “... เด็กหญิงชาวเยอรมันเข้ามาเรียนภาษาโดยความดูแลของเซอร์อิกแนส ส่วนตัวดิฉันสอนคำสอนเป็นภาษาฮอลันดา...”⁷⁴

⁷¹ “ประวัติโรงเรียน”, ใน ช่างตากุ้งคอนแวนท์ ครอบรอบ 75 ปี, หน้า 105 - 107.

⁷² เรื่องเดียวกัน.

⁷³ “อดีต,” ใน อัสสัมชัญเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ 1907-1987.

⁷⁴ เซอร์แซนต์ ซาเวียร์, จดหมาย, 24 พฤศจิกายน 2448. อ้างถึงใน โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์, จตุราสัฒนโกษาโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์, หน้า 30.

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาหลักฐานอื่น ๆ ประกอบกัน พบว่ามีนักเรียนชาวไทยเข้าเรียนด้วย จากข้อความที่ว่า “... และหญิงสาวชาวอินเดียกับชาวไทยอีก รวม 7 คน ฝึกหัดการฝีมือ ...”⁷⁵ และยังปรากฏชื่อพระราชวงศ์ไทยที่เข้ารับการศึกษานในโรงเรียนของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตรหลายพระองค์ จึงกล่าวได้ว่านักเรียนในโรงเรียนของคณะมีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ชาวไทยถึงแม้จะมีเพียงส่วนน้อยนั้น ก็ยังเป็นสตรีจากพระราชวงศ์ส่วนหนึ่งด้วย

ผู้สำเร็จการศึกษา ศิษย์เก่า

ในช่วงแรกเริ่ม ผู้ที่สำเร็จการศึกษาหรือศิษย์เก่าที่จบจากโรงเรียนทั้ง 4 ที่จัดการศึกษาโดยคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตรในประเทศไทย ยังไม่พบหลักฐานแน่ชัดที่จะกล่าวอ้างอิงได้ แต่จากคำบอกเล่าของมาแมร์หลุยส์ กิจเจริญ ที่ว่า ... ศิษย์รุ่นแรก ๆ จะเป็นบุตรหลานของชาวต่างชาติ เป็นต้นชาวยุโรปที่เข้ามาทำงานในประเทศไทย เมื่อเรียนจบแล้วก็จะตามผู้ปกครองกลับไปยังบ้านเมืองของตนเอง หรือบางคนก็แต่งงานกับคนไทยบ้าง ตั้งรกรากอยู่ที่ประเทศไทยก็มี ...⁷⁶

นอกจากนี้ เซอร์โซฟี ยังให้คำบอกเล่าอีกว่า “... ช่วงแรกเริ่มลูกศิษย์ที่จบจากโรงเรียนของเรา แม่ดำก็จะเลือกไว้ให้เป็นครูในโรงเรียนของเรา นอกนั้นเขาก็จะออกไปทำงานในที่อื่น ๆ แต่ก็ทำงานดี ๆ ...”⁷⁷

จากคำบอกเล่าของเซอร์ทั้งสองท่านนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าศิษย์รุ่นแรก ๆ คงเป็นบุตรหลานของชาวยุโรป ซึ่งติดตามผู้ปกครองเข้ามาในประเทศไทย เมื่อผู้ปกครองต้องย้ายกลับประเทศของตน เด็กเหล่านี้คงต้องลาออกจากโรงเรียนถึงแม้ว่าจะยังเรียนไม่จบชั้นสูงสุดของโรงเรียน บางคนเมื่อเรียนจบแล้วอาจทำงานในประเทศไทยและได้แต่งงานกับคนไทย และไม่ได้กลับประเทศของตน ส่วนนักเรียน

⁷⁵ “อดีต,” ใน อัสติพิรุษเซนต์โยเซฟคอนแวนต์ 1907-1987.

⁷⁶ สัมภาษณ์, มาแมร์หลุยส์ กิจเจริญ, 15 มีนาคม 2538.

⁷⁷ สัมภาษณ์, เซอร์โซฟี ชูถาวร, 15 มีนาคม 2538.

ไทยที่เรียนจบแล้วในช่วงแรก ๆ ซึ่งมีจำนวนน้อย เมื่อเทียบกับชาวต่างชาติที่จบบางคนก็ได้รับเลือกจากภคินีให้เป็นผู้สอนในโรงเรียน ซึ่งผู้วิจัยถือว่าเป็นเอกลักษณ์ที่ดีประการหนึ่งของคณะที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ในการที่ศิษย์เก่าจะได้รับการพิจารณาเป็นพิเศษในอันที่จะได้รับการคัดเลือกเมื่อมาสมัครเข้าทำงานในโรงเรียนของคณะ

สมาคมศิษย์ สมาคมผู้ปกครองและครู

ในสมัยแรกเริ่มระหว่าง พ.ศ. 2448 - 2475 นี้ ผู้วิจัยไม่พบหลักฐานที่มีการก่อตั้งสมาคมทั้งสอง คือ สมาคมศิษย์ และสมาคมผู้ปกครองและครู ประกอบจากคำบอกเล่าของภคินีและครูตลอดจนผู้ปกครองในสมัยนี้ ก็กล่าวไว้สอดคล้องกันจากคำบอกเล่าของเซอร์โซฟีว่า

... ในช่วงนี้ ไม่มีสมาคมใด ๆ ทั้งสิ้น ที่จะมาแบ่งเบาภาระการดำเนินงานของโรงเรียน ไม่มีสมาคมศิษย์ ไม่มีสมาคมผู้ปกครองและครู โรงเรียนจะดำเนินการเองหมด ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการดำเนินงาน ก็คงมาจากค่าเล่าเรียนที่เก็บจากนักเรียน ... ⁷⁸

ซึ่งก็ตรงกับคำบอกเล่าของคุณพยุ่ง อิศรางกูร ณ อยุธยาศิษย์เก่าโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ และเคยเป็นครูสอนในโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ช่วงหนึ่งว่า

... ในช่วงที่ฉันเรียนหนังสืออยู่ที่เซนต์โยนั้น โรงเรียนยังไม่ได้ใหญ่โตขนาดนี้ การบริหารงานต่าง ๆ ก็ยังไม่ได้แบ่งเป็นสายงานเหมือนปัจจุบัน เท่าที่จำความได้นั้นคิดว่ายังไม่เคยได้ยิน คำว่า สมาคมศิษย์ หรือ สมาคมผู้ปกครองและครู ผู้ปกครองและศิษย์ ยังไม่ได้มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนเหมือนปัจจุบัน ... ⁷⁹

⁷⁸ สัมภาษณ์, เซอร์โซฟี ชูถาวร, 15 มีนาคม 2538.

⁷⁹ สัมภาษณ์, พยุ่ง อิศรางกูร ณ อยุธยา, ศิษย์เก่าและครูโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ในยุคเริ่มแรก, 1 เมษายน 2538.

นอกจากนี้จากการค้นคว้าเอกสารของโรงเรียนต่าง ๆ ทั้ง 4 โรงเรียนที่อยู่ในสมัยนี้ คือโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนแวนต์ โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนแวนต์ และโรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์ ก็ไม่พบหลักฐานว่ามีการจัดตั้งสมาคมศิษย์ และสมาคมผู้ปกครองและครู ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตว่า คงจะไม่มี การจัดตั้งสมาคมทั้งสองในช่วงนี้ อย่างไรก็ตามศิษย์เก่าที่จบไปแล้ว หรือผู้ปกครองอาจจะมีการช่วยเหลือโรงเรียนในกิจกรรมต่าง ๆ แต่คงไม่อยู่ในรูปของสมาคมก็เป็นได้

ปัญหา อุปสรรค

สำหรับปัญหาและอุปสรรคในช่วงเริ่มแรกระหว่างปี พ.ศ. 2448 - 2475 จากหลักฐานและคำบอกเล่า ผู้วิจัยขอสรุปประเด็นปัญหาหลักไว้ 3 ประเด็น คือ

1. บุคลากรมีจำนวนไม่เพียงพอ
2. การสื่อสารทางภาษา
3. สภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยต่อสุขภาพ

ประเด็นแรกของปัญหา คือบุคลากรไม่เพียงพอ บรรดาภคินีที่เข้ามาในประเทศไทยต้องกระจายไปอยู่ตามบ้านต่าง ๆ ถึง 5 แห่งด้วยกันคือที่โรงพยาบาลเซนต์หลุยส์ โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนแวนต์ โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์ ทำให้ภคินีมีไม่เพียงพอสำหรับการปฏิบัติงานที่กำลังขยายกว้างขึ้นทั้งทางด้านโรงพยาบาลและทางด้านโรงเรียน จากคำบอกเล่าของเซอร์มอริค ได้กล่าวถึงประเด็นของปัญหานี้ว่า “ ... เซอร์แต่ละคนต้องรับภาระหนัก แต่ละคนต้องรับผิดชอบหลายอย่าง เนื่องจากจำนวนเซอร์มีน้อยและยังต้องแบ่งกันไปอยู่ถึง 4 โรงเรียน ... ”⁸⁰

เนื่องจากงานทางด้านการศึกษาของคณะได้ขยายเพิ่มขึ้น ทำให้บุคลากรมีจำนวนไม่เพียงพอ พระคุณเจ้า Perros ก็ได้มีจดหมายไปยังคุณแม่กังดีด เพื่อขอภคินีมาเพิ่ม แต่คุณแม่กังดีด อธิการิณีเจ้าคณะแขวงในไซ่ง่อนก็ต้องปฏิเสธต่อคำขอร้องของพระคุณเจ้า Perros นี้ ดั้งใจความในจดหมายของคุณแม่กังดีดถึงพระคุณเจ้า Perros ลงวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2456 “ ... ถ้าหากดิฉันจะบอกพระคุณเจ้าว่าในปีที่ไม่มีภคินีมาเพิ่ม พระคุณเจ้าอาจจะต้องแปลกใจ แต่ก็เป็นความจริง ... ”⁸¹

⁸⁰ สัมภาษณ์, เซอร์มอริค ลิมวิบูลย์, 15 ตุลาคม 2537.

⁸¹ เอกสารอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ, สมัย Perros 1869 - 1920 :

โรงเรียนของคณะนักบวช (8 มกราคม 1913)

อย่างไรก็ตามเมื่อไม่มีภคินีมาเพิ่มเติม บรรดาภคินีที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในประเทศไทยก็ช่วยตนเองด้วยการหาบุคลากรที่เป็นชาวพื้นเมือง หรือชาวต่างชาติที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยมาช่วยในการสอน ซึ่งก็เป็นการแก้ปัญหาไปได้บ้าง

สำหรับปัญหาสื่อสารทางด้านภาษา ผู้วิจัยได้กล่าวไปบ้างแล้วในบทที่ 2 ในหัวข้อปัญหาและอุปสรรค ลักษณะของปัญหาก็คงคล้ายคลึงกันที่ว่าสังคมช่วงนั้น ความรู้ในเรื่องภาษาต่างประเทศยังไม่เป็นที่แพร่หลาย กล่าวคือคนไทยส่วนใหญ่ยังพูดภาษาอังกฤษหรือภาษาฝรั่งเศสไม่ได้ กอปรกับบรรดาภคินีก็ล้วนแล้วแต่เป็นคนต่างชาติ ทำให้เกิดปัญหาทางการสื่อสารด้วยภาษา

แต่ในช่วงหลังของสมัยเริ่มแรกนี้ ได้มีภคินีที่เป็นคนไทยบ้าง อีกทั้งคนไทยก็ได้รับการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศมากขึ้น ทำให้ปัญหานี้ค่อย ๆ หดไป

ปัญหาทางด้านสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยต่อสุขภาพของบรรดาภคินี เนื่องจากบรรดาภคินีเป็นชาวต่างชาติมาจากทวีปยุโรป ซึ่งสภาพภูมิอากาศค่อนข้างจะแตกต่างจากของเอเชีย ประกอบกับการสาธารณสุขในประเทศไทยยังไม่เจริญเท่าที่ควรและภคินีต้องมีภาระหนัก ทำให้ภคินีหลายคนต้องเจ็บป่วยและเสียชีวิต หลายคนต้องกลับไปพักรักษาตัวในประเทศฝรั่งเศส

บริบททางการศึกษาที่มีผลต่อการจัดการศึกษาของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ต

การก่อตั้งโรงเรียนของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตเป็นผลสืบเนื่องจากจิตตารมณ์ของคณะอันเปรียบเสมือนปรัชญาในการทำงานนั่นเอง การให้การศึกษาแก่คนในชุมชนเป็นหนึ่งในหลักเมตตาธรรมที่ว่า “... ร่วมมือทำงานเพื่อประโยชน์ของมนุษยชน...”⁸² การให้การศึกษาเป็นงานเพื่อสังคม คณะภคินีจึงเริ่มงานนี้ควบคู่ไปกับงานดูแลผู้ป่วย และเมื่อพบว่าผู้สนใจศึกษาเล่าเรียนมากขึ้น จึงขยายและปรับปรุงเข้าสู่ระบบโรงเรียน จึงกล่าวได้ว่า ปรัชญาการทำงานของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตเป็นบริบทแรกที่มีผลต่อการก่อตั้งโรงเรียนของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ต นอกจากนี้ การจัดการศึกษาของคณะยังได้รับผลจากบริบททางศาสนาและสังคมอีกด้วย

⁸² จันทร์เพ็ญ ชีรานนท์, “การศึกษาความคิดเห็นเชิงประเมินของศิษย์เก่าเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนในเครือเซนต์ปอลเดอชาร์ต” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 230.

พื้นฐานทางศาสนา ก็ยังเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการศึกษาที่จัดโดยคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตร ตามเหตุผลที่ว่าที่ใดมีวัดก็จะมีชุมชนใกล้วัด และจะมีเด็ก ๆ อาศัยอยู่ในชุมชนใกล้วัด สิ่งที่จะตามมาคือเกือบทุกวัดจะมีโรงเรียนที่อยู่ในบริเวณวัด เพื่อให้เด็ก ๆ ในชุมชนของวัดได้เข้ารับการศึกษาล่าเรียนในโรงเรียนและผู้ปกครองที่เป็นคาทอลิกก็นิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนคาทอลิกเพื่อจะได้มีโอกาสเรียนศาสนธรรม ดังนั้นโรงเรียนของคณะที่ก่อตั้งขึ้นในช่วงนี้ก็ตั้งขึ้นตามประสงค์ของพระคุณเจ้า หรือคุณพ่อเจ้าอาวาสดังเช่นโรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ก็จะตั้งอยู่ในบริเวณวัดอัสสัมชัญเพื่อให้เด็ก ๆ ในชุมชนใกล้วัดอัสสัมชัญ ได้เข้ามารับการศึกษา ในโรงเรียนเซนต์คาทอลิกคอนแวนต์ก็ตั้งอยู่ใกล้ ๆ กับวัดเซนต์คาทอลิก เพื่อให้ชาวบ้านบริเวณใกล้วัดได้รับความสะดวกในการส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียน และคงจะเป็นเหตุผลเดียวกันที่โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์ ก็ได้ก่อตั้งขึ้นใกล้วัดเซนต์ฟรังซิสเซเวียร์ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชาวบ้านญวนสามเสนที่จะส่งบุตรหลานเข้าเรียน

อย่างไรก็ตาม เมื่อแรกก่อตั้งโรงเรียนได้รับผลกระทบจากปัจจัยทางสังคมด้วยเช่นกัน ทั้งนี้โดยพิจารณาจากสังคมไทยในขณะนั้น มีคตินิยมที่ว่า “ผู้ชายเป็นช่างทำหน้า” แสดงให้เห็นว่าสถานภาพของสตรีได้รับการยอมรับจากสังคมน้อยกว่าบุรุษ ทำให้สตรีไม่ได้รับการส่งเสริมให้เรียนหนังสือ เพราะถือว่าสตรีนั้นควรจะอยู่กับบ้าน ทำงานบ้านงานเรือน จึงทำให้ผู้ปกครองไม่ยอมส่งลูกสาวเข้าเรียนซึ่งปัญหานี้มิได้เกิดกับโรงเรียนของรัฐบาลเท่านั้นแต่เกิดกับโรงเรียนที่จัดโดยคณะมิชชันนารีด้วย

ต่อมาสังคมไทยเปิดกว้างขึ้น มีการติดต่อกับชาติตะวันตกมากขึ้นมีการรับวัฒนธรรมของตะวันตก และยอมรับในสตรีมากขึ้น อีกทั้งพระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้ทรงมีพระบรมราชโองการจัดการศึกษาให้แก่คนทั่วไป เป็นผลให้มีการก่อตั้งโรงเรียนเพื่อการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปขึ้น และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ก็ได้มีพระราชดำริสนับสนุนให้สตรีเข้ารับการศึกษ เพื่อให้ความรู้มาอบรมสั่งสอนบุตรหลานอันส่งผลดีสืบเนื่องต่อไปยังประเทศชาติตั้งดำรงสืบ ความว่า

... มารดามีความสำคัญในการอบรมดูแลบุตร ถ้าหากว่ามารดาไม่ได้
รับการศึกษาอบรมมาก่อน การที่จะสั่งสอนบุตรธิดาให้เป็นคนดี คง
เป็นไปได้ยาก และจะส่งผลกระทบต่อกระเทือนถึงความมั่นคงของชาติ
ด้วยเพราะเด็กก็คือผู้ใหญ่ในวันหน้า และเป็นพลเมืองของประเทศด้วย ...⁸³

การศึกษาเป็นพระราชดำริดังนี้ มีผลให้สังคมไทยตื่นตัวทางการศึกษา
สตรีมีโอกาสเข้ารับการศึกษามากยิ่งขึ้น โรงเรียนซึ่งจัดโดยคณะภคินีได้รับผลกระทบ
จากสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป จึงมีนักเรียนสมัครเข้าเรียนเพิ่มมากขึ้น เป็นผลให้คณะ
ขยายงานด้านการจัดการศึกษาเพิ่มมากขึ้น ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

อย่างไรก็ตามในการดำเนินงาน ภคินีก็พบกับอุปสรรคและปัญหา
บางประการ เช่นปัญหาการสื่อสารทางภาษา ปัญหาทางด้านสภาพแวดล้อมที่ไม่
เอื้ออำนวยต่อสุขภาพของภคินี และพื้นฐานทางสังคมที่ยังไม่เข้าใจการดำเนินงาน
ของภคินี แต่ด้วยอาศัยความแน่วแน่และความบริสุทธิ์ใจในการดำเนินงานที่ไม่ได้
หวังผลตอบแทน ทำให้การดำเนินงานของภคินีเป็นที่ยอมรับและภคินีก็สามารถ
ทำงานรับใช้สังคมไทยโดยการให้การศึกษาแก่เด็ก ๆ และเยาวชน

จากหลักฐานและการวิเคราะห์เกี่ยวกับการศึกษาที่จัดโดยคณะภคินี
เซนต์ปอลเดอชาร์ตในประเทศไทย สมัยแรกเริ่มระหว่าง พ.ศ. 2448 - 2475
สรุปได้ว่า พระสงฆ์ภคินีโรมันคาทอลิกเป็นผู้ริเริ่มส่งเสริม และสนับสนุนให้คณะภคินี
เซนต์ปอลเดอชาร์ตเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาในประเทศไทย โรงเรียนที่
ก่อตั้งขึ้นในสมัยแรกเริ่มมี 4 โรงเรียน ซึ่งตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครทั้งสิ้นโดยมี
โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์เป็นโรงเรียนแห่งแรกของคณะ โรงเรียนเซนต์คาทาลีน
คอนแวนต์เป็นโรงเรียนแห่งที่ 2 โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนแวนต์ เป็นโรงเรียนแห่งที่ 3
และโรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์เป็นโรงเรียนสุดท้ายที่ก่อตั้งในสมัยแรกเริ่ม

⁸³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.6 น. 39.5/31 เอกสารรัชกาลที่ 6
กระทรวงนครบาล เรื่อง ความเห็นเรื่องการศึกษาแห่งชาติ (20 มิถุนายน 2460)

ปรัชญาการศึกษาที่คณะภคินีใช้ในสมัยแรกเริ่ม พบว่าคณะภคินีไม่ได้กำหนดปรัชญาการศึกษาเป็นลายลักษณ์อักษรแต่ใช้ปรัชญาในการดำเนินชีวิตของคณะ และหลักเมตตาธรรมเป็นตัวกำหนดทิศทางการจัดการศึกษาของคณะ

ด้านวัตถุประสงค์และนโยบายทางการศึกษาที่คณะภคินีกำหนดไว้เมื่อเข้ามารับงานด้านการจัดการศึกษาคือ ต้องจัดการศึกษาให้นักเรียนมีความรู้ด้านภาษาต่างประเทศ มีทักษะพื้นฐานในการประกอบอาชีพ มีศรัทธาในศาสนา และมีคุณธรรม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการศึกษาที่จัดโดยคณะภคินีเป็นการศึกษาเพื่อคุณภาพชีวิตของเด็กหญิง ในขณะที่เดียวกันก็สนองความต้องการของสังคมในเรื่องการให้การศึกษแก่สตรีไทย

หลักสูตรที่คณะภคินีใช้สอนในสมัยแรกเริ่ม เป็นหลักสูตรที่กำหนดขึ้นเอง และเป็นหลักสูตรที่เน้นหนักทางด้านภาษาต่างประเทศเปิดสอนเพียง 2 แผนก คือ แผนกภาษาอังกฤษ และแผนกภาษาฝรั่งเศส รายวิชาที่กำหนดไว้ในหลักสูตร นอกจากภาษาต่างประเทศแล้วยังมีภาษาไทย งานฝีมือ ดนตรี กิจกรรม ศาสนธรรม และการอบรมในเรื่องศีลธรรมจริยธรรมควบคู่ไปด้วย ระดับชั้นที่เปิดสอนมีตั้งแต่ชั้นมูลถึงชั้นมัธยมปีที่ 6 และในปี พ.ศ. 2474 โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ได้ขยายหลักสูตรถึงระดับชั้นมัธยมปีที่ 8 เป็นโรงเรียนแรก

การเรียนการสอนในสมัยแรกเริ่ม ครูผู้สอนจะใช้ภาษาอังกฤษ หรือภาษาฝรั่งเศสในการสอนทุกวิชาตามแผนกที่นักเรียนเลือกเรียน การสนทนาระหว่างครูกับนักเรียนใช้ภาษาต่างประเทศเป็นหลัก นักเรียนจะมีชั่วโมงเรียนวิชาภาษาไทยเพียงวันละ 1 ชั่วโมงเท่านั้น

การประเมินผลในสมัยแรกเริ่ม ไม่ปรากฏหลักฐานการประเมินผลเป็นลายลักษณ์อักษร แต่นักเรียนที่จบชั้นสูงสุดของโรงเรียน ต้องไปสอบสมทบกับโรงเรียนรัฐบาล เนื่องจากโรงเรียนทั้ง 4 โรงเรียนของคณะยังไม่ได้รับการรับรองวิทยฐานะ

ผู้บริหารโรงเรียนของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ต ในสมัยแรกเริ่มเป็นภคินีชาวต่างประเทศซึ่งส่วนมากเป็นชาวฝรั่งเศส แต่ต้องมีความรู้ความเข้าใจภาษาไทยพอสมควร ส่วนครูผู้สอนนั้นมีทั้งที่เป็นภคินีของคณะเซนต์ปอลเดอชาร์ตฆราวาสที่เป็นชาวไทย และชาวต่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่จะเรียนจบจากโรงเรียนของคณะภคินี

คุณสมบัติของผู้ที่จะมาเป็นครูในโรงเรียนของคณะภคินีในสมัยแรกเริ่มมีเพียง 4 ข้อ คือ เป็นสตรีโสด มีความรู้ด้านภาษาอังกฤษ หรือฝรั่งเศสเป็นหลัก มีความรู้ด้านดนตรี และลายมือสวย

นักเรียนในโรงเรียนของคณะภคินีเซนต์ปอลเดอซาร์ตรในสมัยแรกเริ่ม มีจำนวนน้อย และส่วนใหญ่จะเป็นบุตรหลานของชาวยุโรปที่เข้ามาทำงานในประเทศไทย มีทั้งนักเรียนประจำ และนักเรียนไปกลับไม่มีเครื่องแบบนักเรียน แต่หลังจากรัฐบาลประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 และการยอมรับของผู้ปกครองในเรื่องการจัดการศึกษาตลอดจนการอบรมดูแลเอาใจใส่นักเรียนเป็นอย่างดีของคณะภคินีและครู ทำให้บรรดาข้าราชการ พ่อค้า และประชาชนเริ่มนิยมส่งบุตรหลานที่เป็นคนไทยมาเข้าเรียนเพิ่มขึ้นทุกปี สิ่งที่เป็นลักษณะเด่นของทั้ง 4 โรงเรียน คือ จะมีนักเรียนที่เป็นเด็กกำพร้า หรือเด็กยากจนมาเข้าเรียนในโรงเรียนทั้ง 4 ด้วย ซึ่งคณะภคินีจะให้การศึกษาและการอบรมดูแลเอาใจใส่เช่นเดียวกับนักเรียนคนอื่น ๆ

ผู้สำเร็จการศึกษาหรือศิษย์เก่าที่เข้ารับการศึกษามาจากโรงเรียนทั้ง 4 ของคณะในสมัยแรกเริ่มนั้นส่วนใหญ่จะเป็นสตรีชาวยุโรป มีคนไทยเป็นจำนวนน้อย ศิษย์เก่าบางท่านได้ยึดอาชีพครูในโรงเรียนของคณะ และศิษย์เก่าที่เป็นสตรีชาวยุโรปส่วนหนึ่งจะกลับประเทศของตน อีกส่วนหนึ่งจะตั้งรกรากอยู่ในประเทศไทย

สำหรับสมาคมศิษย์ และสมาคมผู้ปกครองและครูในสมัยแรกเริ่ม ยังไม่มีการก่อตั้งทั้ง 2 สมาคม ดังนั้น จึงไม่มีบทบาทในการมีส่วนร่วมกับการดำเนินงานของโรงเรียน งบประมาณที่ใช้ในการบริหารงานการศึกษาของคณะก็มาจากเงินค่าเล่าเรียนของนักเรียนที่เก็บจากผู้ปกครองที่มีฐานะพอให้ได้

สำหรับปัญหา และอุปสรรคในสมัยแรกเริ่มของการจัดการศึกษาของคณะ เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับด้านบุคลากร กล่าวคือ จำนวนบุคลากรที่จะปฏิบัติหน้าที่มีน้อยกว่าปริมาณงานที่ต้องรับผิดชอบทำให้เกิดการขาดแคลนบุคลากรด้านการศึกษา นอกจากนี้บุคลากรที่อยู่ในสมัยแรกเริ่มเป็นชาวต่างชาติเกือบทั้งหมด จึงมีปัญหาในเรื่องการใช้ภาษาในการสื่อสาร และการปรับตัวให้เข้ากับสภาพอากาศในประเทศไทย

บริบททางการศึกษาที่มีผลต่อการจัดการศึกษาของคณะภคินี เซนต์ปอลเคอซาร์ตริในสมัยแรกเริ่ม คือ บริบททางศาสนาในอันที่จะให้เด็ก ๆ ที่อาศัยอยู่ในชุมชนบริเวณรอบ ๆ โบสถ์ได้เข้าเรียนในโรงเรียน เพื่อจะได้มีโอกาสศึกษาศาสนธรรม นอกจากนี้บริบททางสังคมในทัศนคติเรื่องการศึกษาของสตรีไทย ได้เปลี่ยนแนวคิดว่าควรให้สตรีไทยได้เข้ารับการศึกษาในโรงเรียน เพื่อจะได้นำความรู้ที่ได้รับจากโรงเรียนไปประกอบอาชีพ ซึ่งบริบททั้งทางสังคมและทางศาสนา นี้มีผลต่อการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมและชุมชนอันส่งผลให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมไทย